

The Project Gutenberg eBook of Heränneitä: Kuvauksia herännäisyyden ajoilta, by Juhani Aho

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Heränneitä: Kuvauksia herännäisyyden ajoilta

Author: Juhani Aho

Release date: October 26, 2014 [EBook #47199]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HERÄNNEITÄ: KUVAUKSIA HERÄNNÄISYYDEN AJOILTA ***

Produced by Juhani Kärkkäinen

HERÄNNEITÄ

Kuvauksia herännäisyyden ajoilta

Kirj.

JUHANI AHO

Werner Söderström, Porvoo, 1894.

SISÄLLYS:

Kuinka minä heräsin.
Äitien muistoksi.
Arka omatunto.
Saako pappi pelata korttia?
Häät.

Pyhiin vaellus.
Uskontunnustus.
Vapautettu.
Maailman suurin syntinen.
Legenda.

KUINKA MINÄ HERÄSIN

Muistan sen päivän niinkuin eilisen, vaikka on siitä jo viidettäkymmentä vuotta kulunut. Muistan sen pienimpiä yksityiskohtiaan myöten...

[Aiheena tähän kuvaukseen on käytetty kertomusta: "*En ung lärares återblick på sina första prestaår*", painettu sanomalehdessä "Tidningar i andeliga ämnen" 1836 n:o 42, 43.]

Oli Juhannusaamu. Olin juuri saanut saarnani loppuun kirjoitetuksi apulaiskammerarissani ja aloin pukea virkavaatteita ylleni. Valkea huivini ja papin kaulukseni oli pantu tuolin selustimelle, josta ne otin ja sidoin kaulaani. Siinä olivat myöskin liivini ja pitkä takkini. Katsahtaessani ulos ikkunasta kirkkomäelle päin, näin siellä jo väkeä seisoskelevan kirkon ja tapulin seinämällä.

Laittauduttuani olin valmis lähtemään alas. Ennen sitä tahdoin kuitenkin vielä luoda viimeisen silmäyksen saarnaani. Otin sen Uuden Testamentin sisästä esille ja selailin sitä.

Ei se minusta näyttänyt pitkältä, mutta ei liian lyhyeltäkään. Muistellessani sen sisältöä ja sen muotoa, tulin siihen päätökseen, että se oli hyvä ja vaikuttava. Olihan se valmistettu eteväin oikeaoppisiksi tunnustettujen mallisaarnakirjain kaavaan. Ja pitäisihän siinä tuo kohta, jossa puhuin heränneistä, oleman uuttakin ajatuksiltaan. Puhuttuani ensin päivän tekstin johdosta., muistan vieläkin ulkoa loppulauseen: "Meidänkin seurakunnassamme on ilmestynyt noita uusia profeetoita, jotka sanovat kaiken totuuden omistavansa, tietävänsä sen ainoan tien, joka taivaaseen saattaa. Se tie kulkee surun ja murheen laaksossa sanan oikeassa merkityksessä. He kaivavat näynteille kaikki syntinsä ja heikkoutensa, asettavat ne kuin pöydälle eteensä. Sentähden ovat he mielestään muita paremmat ja erotakseen ympäristöstään he pukeutuvat synkeihin vaatteihin, itkevät alati ja alati huokaavat ja pitävät kaiken maallisen menon Jumalalle kauhistuksena. Mutta eikö Vapahtajakin istunut hääpöydässä ja antanut viattoman ilon vallita? Ja mikä on ollut seurauksena tästä surun evankeliumista? Monet kukoistavat vaimot ja tyttäret ovat tuon n.s. kääntymisensä jälkeen muodoltansa kokonansa muuttuneet ja ijäksi päiväksi kauneutensa ja terveytensä menettäneet. Kasvojen entinen vilkkaus ja tuoreus on kadonnut. Silmät ovat käyneet sameiksi ja vetisiksi. Hipiä on vaalennut, silmät sammuneet, he kulkevat pää kallellaan, synkkinä, alakuloisina ja kärsivinä sekä sielun että ruumiin puolesta. Eikä heidän mielensä siitä suinkaan ole nöyrytynyt niinkuin totisen kristityn tulee. He halveksivat sielunpaimeniaan ja ovat ylpeät ja öykkärit sydämissään, silloinkun heidän tulisi olla nöyrät ja opettajilleen kuuliaiset."

Siihen tapaan minä olin saarnani kirjoittanut ja olin tyytyväinen siihen, mitä olin kirjoittanut. Uutta oli siinä mielestäni se, että niin peittelemättä puhuin elämän ilon puolesta. Olinko minä oikeassa? Tulin kysyneeksi itseltäni. Mutta miks'en olisi ollut? Kysyin taas. Olihan luontokin niin hilpeän ja iloisen näköinen tänään. Tuossa tyven pappilan lahdelta ja siellä etäämpänä auringon paisteessa kimalteleva selkä, tuolla keveät, kauniit kirkkovenheet, jotka rinnatusten ja perätysten kuin linnunpoikaset kiitivät kirkon rantaa kohti. Yhä vääremmältä tuntui minusta noilta ihmisiltä synkistyttää heidän elämänsä ja riistää heiltä sitä mielen hilpeyttä, jota ei suinkaan ole niin ylen runsaasti heille annettukaan". Heitä ei saa yllyttää hautomaan huoliaan, heitä ei saa saattaa yli voimainsa penkomaan elämän ja kuoleman suuria kysymyksiä. Mutta heille tulee antaa totuudet valmiina, semmoisina, joiksi ne vuosisatojen kuluessa ovat vakaantuneet. Antaa ne vähin erin, helposti sulaviksi muodostettuina, se on oleva papin, heidän henkisen johtajansa tehtävä. Ja se on suloinen tehtävä, samalla kuin se on suuri tehtävä. Olinhan joskus epäillyt, kykenisinkö tuohon. Nyt olin yhtäkkiä aivan varma siitä, että kykenisin ja se kohotti minua ihmeellisesti omissa silmissäni.

Mieli keveänä astuin minä kirjat kainalossani alas. Pappila oli sunnuntai-asussaan, lehditettyinä ja puhdistettuna, kaikki väki pyhävaatteissaan... Vieraita oli jo entisiä ja uusia odotettiin päivälliseksi. Nuoret istuivat verannalla, kirkkokansan ohikulkua katsellen; kyökki ja kyökkikammari olivat emäntiä täynnä ja isäntiä ja kirkon palvelijoita kahviteltiin rovastin kammarissa.

Jos ei olisi ollut minun saarnavuoroni, olisin liittynyt nuorten seuraan. Mutta saattaisihan sitä taas illalla pitää hauskaa. Ajattelin sitä mielihyvällä, sillä minä tiesin olevani onnistunut seuroissa ja kaikkien

suosikki. Saarnamiehenäkin tiesin olevani arvossa pidetty ja tiesin omaavani hyvän puhelajan ja kauniin messuään. Uskoin tietysti mielelläni niitä, jotka vakuuttivat, että se oli seurakunnan yleinen mielipide ja että jos vaan joku paikka tässä pitäjässä joutuisi avonaiseksi, ne hetikohta tahtoisivat minut neljänneksi. Ainoastaan heränneet kuuluivat olevan toista mieltä. Heidän mielestään en minä ollut pappeja parempi. Siitä kuuluivat minua varsinkin syyttävän, että otin osaa pitäjän herrasväen kesteihin, että kävin tansseissa ja että metsästin. He eivät tietysti käsittäneet että kaikkihan riippuu siitä, missä mielessä sen tekee. Eivät olisi vanhan rovastin sallineet panna edes pasianssiakaan pitkien talvi-iltojensa kuluksi. Se oli minusta sydämmetöntä pikkumaisuutta.

Kun kahvit juotuani ruokasalissa tulin rovastin kammariin, oli siellä puhe samoista asioista. Odottaessaan kirkon avausaikaa oli rovasti yltynt puhumaan heränneistä, joita näkyi kulkevan suuret joukot pappilan läpipihan, mutta pois päin kirkolta omiin seuroihinsa.

— "Siinä se nyt menee "keyrittäjäisten jono", siinä ne nyt astuvat ne nykyajan pyhimykset — pois kirkosta. Sillä tavalla ne tekevät ne nöyrät ja hurskaat, siinä se nyt on se niiden jumalisuus ja pyhyys. Keskellä laillista jumalanpalvelusta pitävät he omia kokouksiaan. Mutta sakkoa he saisivat, jos minä vähänkin tahtoisin."

— "Mahtaisikohan olla haitaksi, jos rovasti heitä vähän sakottaa ramauttasi", sanoi suntio.

— "En ole vielä huolinut, vaikka he sen olisivat ansainneet. Huudettaisiin tietysti vainoa ja väkivaltaa. Mutta saattaa se tulla sekin päivä, jolloin käy tarpeelliseksi turvautua ruunun miehiin. Ne tulevat päivä päivältä yhä röyhkeämmiksi. Kuuluvat uhanneen ensi piispan tarkastuksessa valittaa tämän pitäjän papistosta. Mutta silloin saisi piispa myös kuulla, millainen on heidän käytöksensä papistoa kohtaan, jota he sekä salaa että julkisesti syyttävät oikean uskon vihollisiksi ja jonka vaikutusta ja arvoa he kaikissa tiloissa koettavat heikontaa."

— "Niin se on, aivan se on niin kuin rovasti sanoo!"

— "Sen on kuka tahansa voinut kuulla Paavo Ruotsalaisen omasta suusta."

— "Niin hän puhuu ja yllyttää, se pyhimys ja kolmen hiippakunnan piispa. Mutta millainen on hän itse, tuo uuden autuuden apostoli! Koko jumalisuutensa on vaateparren muutoksessa. Ennenkun ne hänen seurakuntaansa otetaan, täytyy naisten antaa hänelle entiset vaatteensa, huivinsa, myssynsä ja röijynsä, jotka hän sitten on polttavinaan, mutta jotka hän salaa antaa tyttärilleen ja myyttää markkinoilla omaan lukuunsa ja ostaa sillä rahalla viinaa ja juopi itsensä päihinsä kuin sika. Semmoinen mies se on!"

Kirkon palvelijat nauraa hohottivat hyväksyvästi ja rovasti uudisti tuomionsa:

— "Semmoinen se on eikä ollenkaan parempi!"

Tuntui se minusta sentään liika ankaralta tuo puhe. Oli se minusta hiukan sopimatonta juorujen levittämistä kirkonpalvelijain ja seurakuntalaisten kuullen. Toisella tavalla oli minun mielestäni tuota pahaa vastustaminen. Ja minä tunsin kuin pienen pistoksen omassa tunnossani siitä, ett'en lausunut epäilystäni noiden kulkupuheiden totuudesta. Mielihyväkseni loppuivat ne kuitenkin siihen, kun oli aika lähteä kirkkoon.

Astuessamme ulos pappilan portista ajaa siihen kiivasta juoksua muuan hevostmies ja tulee, kiireesti maahan hypättyään, rovastia kohti, lie tunsimme hänet kaikki, hän oli Poikonen nimeltään, kotoisin kaukaisesta sydänmaan kylästä, yksi heränneiden tunnetuimpia johtajia tällä paikkakunnalla.

— "Olisi minulla herra rovastille asiata vähän, jos kävisi laatuun", sanoi hän syvään kumartaen hatuttomin päin ja vähän hengästyneenä.

— "Mitä se olisi?"

— "Olisi huono sairaus.."

— "Kuka hän on?"

— "Isäni... kääntyi eilen kipeäksi ja laittoi pappia pyytämään".

— "Keskellä kirkkoaikaa?"

— "Onhan tämä aika vähän sopimaton, mutta kun ei ollut sen elämisestäkään tietoa."

Rovasti tarkasteli häntä kiireestä kantapäihin, ja virkkoi ivallisesti:

— "Vai antaa Poikosen arvo tulla pappia pyytämään..."

— "Kuuluisi halaavan Herran pyhää ehtoollista".

— "Jos Poikonen kävisi useammin kirkossa, hän myöskin tietäisi kuulutetuksi, että papisto ei kirkkoaikana ota vastaan mitään toimituksia. Saatte tulla jumalan palveluksen jälkeen uudelleen tietämään".

Hän jäi siihen ja me menimme kirkkoon.

— "Olisihan meistä joku voinut joutaakin", sanoi rovasti mennessämme, "mutta minä tahdon opettaa heitä järjestykseen".

Olen usein senjälkeen tätä tapausta muistelllessani ja ajatellessani niitä seurauksia, joita siitä minulle oli, koettanut saada selville, mitä siinä katseessa piili, jonka tuo mies loi meidän jälkeemme. Oliko siinä vihaa, ylenkatsetta, sääliä vai tuomiota? Ainakin oli siinä ankarata arvostelua, oli tutkiva kysymys siitä, oliko rovasti menetellyt oikein, ehkä myöskin vastaus siihen.

Rovastin menettely oli tietysti oikea ja järjestys sen vaati, ett'ei pappeja haettaisi sunnuntaina pitäjälle. Hänen toinen vaikuttimensa, kiusanteko, ei minua kuitenkaan miellyttänyt. Ja voihan tämä olla poikkeustapaus, voihan olla olemassa tosi tarve. Se oli minusta sitä luultavampi, kun eivät nuo lahkolaiset ensi hädässä tulleet pappia hakemaan. He olivat masennettavat, se oli vakuutukseni. Mutta sen tulisi tapahtua toista tietä: esiytymällä niin, ett'ei heillä olisi tilaisuutta mihinkään takertumaan. Vaan ett'ei nyt ollut aivan niin tapahtunut, se alkoi hiljalleen kaivellen vaivata minua, kävellessäni noissa ajatuksissa edes takaisin sakastin lattiata. Se häiritsi varmuuttani, ikäänkuin heikonsi asiani oikeutta. Ja ainoastaan siten, että otin avukseni uhkamielisyyden, sain taas itseni vakuutetuksi siitä, että saarnani oli niin hyvä ja nuhteeni niin paikallaan kuin miksi olin ne kirjoittaessani ja läpilukiessani huomannut.

Kun olin astunut saarnatuoliin ja nostettuani pääni rukouksesta katsahtanut ympärilleni, oli äskeinen papin hakija ensimmäinen, johon silmäni sattuiivat alhaalla kirkossa. Hän istui etupenkissä ristikäytävän nurkkauksessa. Hän oli pitkäkasvuinen, korkea-otsainen, suurisilmäinen mies ja hän katseli minua sieltä totisesti, melkein kuin silmää räpäyttämättä. Minä koetin katsoa vastaan, tahdoin saada hänet luomaan kulmansa alas, osoittaa, ett'en hänen tähtensä hämmentynyt. Minkätähden? Mitä oli minulla tekemistä hänen kanssaan? Ei mitään. Ja sillä tekosyillä käänsin *minä* hänestä katseeni, kun ei *hän* näkynyt tahtovan sitä tehdä.

Mutta minä tunsin ne kuitenkin pistävän silmiini ikäänkuin terävät päivän säteet, jotka vedestä heijastavat kulmien alle minne päin kääntyneekin.

Se suututti ja hermostutti minua. Ja päästäkseni tuosta kiusallisesta tunteesta koetin minä korottaa ääntäni ja saada keinotekoisesti saarna-intoani nousemaan. Se näytti onnistuvan, sanani tuntuivat vaikuttavan niinkuin niin usein tapahtuu silloinkuin kuulijakunta on henkisesti kuollutta eikä ymmärrä sisältöä arvostella, vaan kiinnittää huomionsa ainoastaan helisevään ulkokuoreen.

Tunsin kuinka lähenemistäni lähenin sitä paikkaa, jossa heränneitä arvostelin. Kun lausuin ensimmäiset sanani, kuului kuin humahdus kirkossa. Unisetkin nostivat päänsä penkistä. Useat katseet kääntyivät Poikoseen, joka helposti tunnettiin heränneeksi körttiläispuvustaan. Kun näin sain puoluelaisia, kasvoi rohkeuteni. Nyt uskalsin minäkin taas katsoa häneen. Hän oli levollisen näköinen, oli kääntänyt pois silmänsä, katseli kaikkien ohi ulos ikkunasta. Se oli minusta taas uhkamielisyyttä sekä, mutta nyt en siitä välittänyt. Heitä oli monta yhtä vastaan. Ja suurella ponnella sanoin minä heränneistä sanottavani. Lisäilinkin siihen, mitä oli kirjoitettu. Kutsuin heitä totisen kristillisyyden vastustajiksi, tekopyhiksi, taisin sulkea heidät taivaastakin pois ... ja vähää vaille, ett'en heittänyt heitä vastaan niitä syytöksiä, joita äsken olin kuullut rovastin tekevän.

Omatuntoni oli rauhoitettu, olin tehnyt tehtäväni, olin oikeassa minä ja he kaikki väärässä. Ja minä päätin innostuneen puheeni juhlalliseen "ameneen".

Selkä suorana ja pää korkeana laskeusin alas saarnatuolista ja sakastissa oli minulla ilo saada rovastilta lämpimät kiitokset oivallisesta saarnastani.

* * * * *

Istuttiin pappilan puutarhassa päivällisen jälkeen. Minä olin antautunut aivan kokonaan sen mielihyvän valtaan, joka syntyy, kun luulee täyttäneensä velvollisuutensa ja kun seuraava velvollisuus odottaa vasta viikon päästä. Erityistä syytä mielihyvään oli vielä siinä, että tämä velvollisuuteni oli tullut niin kaikkien mieleen täytetyksi. Päivällispöydässä oli ollut puhe minun saarnastani ja yhä jatkui keskustelua sen johdosta.

— "Se oli oiva saarna ... parhaita joita olet pitänyt."

— "Se oli oikein sanottu!" toistettiin minulle joka taholta. Ja minä olin tietysti itsekkin vakuutettu siitä, että se oli oikein sanottu ja ett'ei siihen olisi voinut mitään lisätä.

— "Koska sinä nyt olet niin kaunopuheliaasti viatonta iloa puolustanut, niin täytyy sinun teossakin aatettasi toteuttaa", laski rovasti leikkiään tullen pitkä piippunsa hampaissaan puutarhaan. "Te istutte ja nolotatte tässä kiikkulaudalla kuin heränneet mitkään ... ylös tanssimaan!"

— "Tuleeko setäkin mukaan?" sanoivat tytöt.

— "Tulin jos jaksaisin, mutta jos eivät jaksakaan jalkani iloita, niin sitä enemmän iloitsee sydämmeni."

Oli siihen aikaan aivan tavallista, että pappiloissakin sunnuntai-iltoina pistettiin tanssiksi eikä meitä nytkään tarvinnut kahta kertaa kehoittaa, ennenkun nurmikolle oli jo kehä muodostunut ja me sen sisässä pyöriskelimme.

Kai olisivat nämä menot menneet tavallista menoaan niinkuin muinakin sunnuntai-iltoina, ell'ei niitä minun kohdaltani olisi aivan odottamatta häiritty.

Olin hänet aivan unohtanut ja nyt hän yhtäkkiä astuu puutarhan portista sisään, meidän nuorten parhaallaan hypellessä ja rovestin jalallaan ja piippunsa varrella tahtia lyödessä.

Hän oli odottanut, sairaan luo hakija, koko kirkkoajan, odottanut pitkän päivällisen kestäessä ja tuli nyt vielä kerran muistuttamaan meitä velvollisuuksistamme.

— "Mahtaisiko herra rovasti tänä iltana vielä jouduttaa pappia sairaan luo?" kysyi hän.

Tanssi taukosi ja kehä hajaantui. Me seisomme hetkisen sanattomina ja vasten tahtoanikin tuntui minusta kuin lapsesta, joka on pahasta teosta tavattu. Ja sama oli kai laita rovastinkin, joka ei nähtävästi ollut ollenkaan valmistunut tähän odottamattomaan ilmestymiseen.

— "Menkäähän, Poikonen, odottamaan, kyllä minä ... odottakaa siellä portin takana".

— "Vieläköhän mahtanee pitää kauvankin odottaa?"

— "Ei, ei, kyllä minä toimitan ... menkää nyt vaan..."

— "Taitaa olla sinun vuorosi", sanoi hän minulle Poikosen mentyä.

Tieto siitä otettiin vastaan yleisellä mielipahalla ja päivittelyllä: kuka nyt sitten pitäisi iloja yllä juuri kuin no ovat parhaallaan alkaneet, jos paras mies pois vietäisiin!

Eikä se minunkaan mielestäni olisi voinut sopimattomammin sattua. Nuorten vieraiden joukossa oli niitä, joiden seurasta en erityisistä syistä olisi hennonut luopua, tulevaisuuden unelmiani oli heihin alkanut liittyä kesäisen seurustelun aikana, ja huomenna oli heidän määrä lähteä. Pitäisikö minun nyt keskeyttää viimeiset yhdessäolohetket, luopua aikeestani saattaa heitä lähimmäiseen majataloon, lähteä näin kesken kaikkea. Kuka ties milloinka taas tavattaisiin?

— "Voi, voi, pitääkö teidän nyt mennä!" sanoi hän ja katsoi minuun niin suloisen säälivästi. "Eivätkö nyt muut voi mennä teidän edestänne?"

Se ei sopinut. Kappalaisen oli lähteminen huomenna muissa asioissa toiselle kulmalle pitäjää, ja rovasti oli liika vanha voidakseen lähteä vaivaloiselle matkalle yön selkään.

— "Mutta eihän se nyt ole välttämätöntä, että te hetipaikalla ... viipykää nyt vielä hetkinen".

En vielä nytkään voi käsittää, miten uskalsin sittenkin viipyä, mutta minä viivyin. Eivätkä muutkaan minua kiirehtineet Ei se mieskään. Hän odotti vaan siellä, hevosensa vieressä aitaan nojaten ja katsellen ulos järvelle. Oli ehkä pieni tieto asiani vääryydestä, että tuon huomasin. Mutta minä paadutin itseni sillä, että sairaiden luo hakijat aina liioittelevat ja kiirehtivät. Jos hän oli voinut tähän asti odottaa, voisi hän odottaa vähän vieläkin. Ja minä jäin vielä tanssimaan lähelle auringon laskua,

Mieleni kuohui salaista kiukkua sitä miestä kohtaan, joka oli iloni noin sopimattomasti ja ajattomalla ajalla häirinyt. Hän oli minulle melkein ruumiillisesti vastenmielinen, istuessaan siinä vierelläni, tekopyhänä ja tyynenä niinkuin minusta näytti, isoilla kesakoisilla käsillään hevostaan ohjaten. Nyt kun oli kerran taipaleelle päästy, ajoi hän minusta kiusottavan hitaasti, vaikka oli ollut sellainen hoppu matkalle, ett'ei ollut malttanut huomiseen odottaa. Ja voimatta pidättää itseäni ärähdin minä:

— "Ajakaahan sitten edes paremmin."

— "Ajetaanhan tässä mikä voidaan mäkisellä tiellä, virkkoi hän rauhallisesti ja solahutti ohjasperillä hevostaan hiukan kiivaampaan juoksuun.

Siihen loppui sananvaihto, eikä sitä minun puoleltani luultavasti olisi koko matkalla uudistettu, ell'ei hakumieheni useita virstoja ajettuamme olisi yhtäkkiä keskeyttänyt äänettömyyttämme muutamaa pitkää vastamäkeä noustessamme.

— "Tulihan tämä vähän sopimattomaan aikaan", sanoi hän. "Mutta ei sanota kuolevan katsovan sijaansa eikä se taida aikaansakaan katsoa. Terve se vielä oli viime sunnuntaina ja istui muiden mukana sanaa harjoittamassa koko päivän. Ja viikolla kulki kalassa niinkuin ainakin ja oli välistä työväenkin mukana. Lauantaina sillä oli määrä kirkkoon lähteä Herran pyhää ehtoollista nauttimaan, kun yhtäkkiä alkoi ottaa sisästä, ja lähtö jäi sikseen. Koko sen päivän se makasi kovissa kouristuksissa ja aamupuoleen yötä alkoi tahtoa pappia. Kun sille oli tullut paha hätä sielustaan, niin täytyi lähteä, — vieläkö hänet sitten hengissä tavattanee. Vaan mitenhän käyneekin, Jumalan tahto kai siinä tulee täytetyksi".

Nähtävästi odotti hän, että minä jotain virkkaisin, vaan kun minä olin itsepintaisesti ääneti, jatkoi hän hetken kuluttua:

— "Eihän se, isä vanhakaan, ole jäänyt Jumalan armosta osattomaksi. On kai hänkin saanut elämänsä aikana sekä kirkossa että kotonaan kuulla ja lukeakin, miten syntisen ihmisen olisi eläminen ja oleminen Hänelle kelvataksaan. Vaan lie ollut pimeitäkin aikoja ja lie tullut pitkän elämän aikana tehdyksi ja ajatelleeksi asioita, joista omatunto nyt on kuoleman uhatessa joutunut ahdistukseen eikä osaa omasta voimastaan rauhaa saada."

— "Mitkä *ahdistukset* ne sitten sitä vaivaavat?" minä kysyä tokasin, jamaten tuota heränneiden huuilta usein kuultua sanaa.

Hän katsahti minuun kuin hiukan kummastuen sitä, ett'en tiennyt, mitkä ahdistukset ne kuolevata vaivaavat.

— "Ne ahdistuksethan ne vaivaavat häntä, jotka kaikkia muitakin, jotka ovat armon aikanaan tulleet totiseen ja elävään uskon yhteyteen Vapahtajansa kanssa, mutta sitten kauhistuneet tilaansa, kun luulevat menettäneensä armon ja olevansa iankaikkisesti kadotetut Koetettiinhan parhaamme mukaan häntä neuvoa, mutta ei se näy tahtovan lohdutusta vastaan ottaa. Ehkä herra maisteri, joka on oppineempi ja kokeneempi näissä asioissa, voipi paremmin kuin minä osoittaa hänelle, miten väärälle tielle hän on joutunut, neuvoa hänelle armon tilan tuntomerkit semmoisina kuin ne ilmaantuvat kiusaustenkin aikoina sekä selittää hänelle erotusta annontilasta haihtuneen ja kiusatun sielun välillä. Silloin se ehkä hoksaisi oman tilansa ja näkisi, ett'ei vaara olekaan niin suuri kuin miksi hän sitä luulee".

Mitäpä olisin minä tähän osannut vastata. Hän odotti että jotain virkkaisin ja nykäsi sitten hevosensa juoksuun. Harmikseni täytyi minun tunnustaa, että miehellä oli tietoja, joista minulla ei ollut aavistustakaan. Enkä minä muuta miettinyt kuin sitä, miten voisin pelastaa arvonni hänen silmissään. Sairaasta voisin kyllä kahdenkeskisessä puhelussa helposti suoriutua. Opittuani kerta kaikkiaan eräältä virkaveljeltäni, miten heidän kanssaan oli meneteltävä, selviäisin kyllä hänestä niinkuin niin monesta muustakin. Mutta tälle miehelle ei saarnakirjoista saamani oppi tuntunut riittävän enkä sitä yrittänytkään häntä vastaan käyttämään. Hänen varmuutensa ja tyyneytensä tekivät sitäpaitse sen, ett'en uskaltanut hänen mielipiteitään houreiksikaan tuomita, sitä vähemmin kuin jossakin uskonopillisessa oppikirjassa muistin niistä joskus lukeneenikin.

Ja niin me ajoimme eteenpäin illan yhä hämärtyessä. Koko matkan vaivasi minua salainen tunne siitä, että hän aavisti tietämättömyyteni, että hän tahtoi kostaa minulle saarnastani ja että hän siinä oli onnistunutkin, saaden minut, hänen johtajansa ja sielunpaimenensa, vaikenemaan edessään. Ja hän näytti nauttivan voitostaan. Mutta yhtäkkiä hän taas kysäsi:

— "Kun on tultu noista asioista puhelemaan, niin ette ehkä, herra maisteri, panne pahaksenne, jos kysyn, mikä teille on mahtanut antaa aihetta herätykseenne ja miten olette tulleet yhteyteen Vapahtajanne kanssa?"

Mitäs minä taas siitäkään tiesin! Mikä ongelma mahtoi taas olla tämäkään?

Mutta nyt oli kuitenkin otollinen tilaisuus tukkia tuon nokkaviisaan miehen suu ja minä tiuskasin hänelle kiivaasti:

— "Mitä se sinuun kuuluu? Minua ovat opettaneet ja tutkineet viisaammat miehet kuin sinä ja ne ovat

kiittävästi arvostelleet taitoni opettajan virkaan. Sinun on tuiki tarpeetonta sekautua näihin asioihin, ja sillä hyvä!"

Talonpoika vastasi sävyisästi ja siististi, niinkuin ei hän olisi huomannutkaan sopimatonta käytöstäni:

— "Suokaa anteeksi, hyvä herra, en aikunut loukata teitä. Minä olen oppimaton ja typerä talonpoika ja tunnustan kernaasti vajavaisuuteni ja puutteeni. Mutta typeryydessäni olen aina ajatellut niin, että kaikki ne, jotka ovat kristityiksi tulleet, ovat heidän kaltaisiaan, jotka ovat olleet samassa haaksirikossa, vaan kukin laillaan tulleet pelastetuiksi ja päässeet ehyinä rantaan ... enkä ole tiennyt, että kuningaskaan panisi pahakseen, jos hänen kanssaan pelastunut kerjäläinen kysyisi häneltä, mitenkä ja kenenkä avulla pelastuminen oli tapahtunut".

Sen sanottuaan hän vaikenä, vielä kerran voitettuaan, vaikk'ei ylpeyteni sallinut minun sitä vielä silloin tunnustaa.

Jonkun matkaa vielä ajettuamme päättyi maantieltä poikennut syrjätie taloon, josta oli jatkettava matkaa venheellä järven poikki. Siitä liittyi seuraamme toinen körttipukuinen mies, tullen kyytimieheni avuksi venettä soutamaan. Hän näytti jäykältä ja jurolta ja oli niinkuin ei minua olisi ollutkaan. Kaikesta päättäen oli hakumieheni kertonut hänelle käytöksestäni matkalla. Soutaessaan eivät he kertaakaan kääntyneet puoleeni ja keskustelivat niinkuin ei minua olisi ollutkaan. Olisin jo suonut, että jotain puhetta olisi saatu aikaan, sillä matkan teko alkoi käydä yksitoikkoiseksi. Aloin myöskin olla utelias kuulemaan jotain sairaasta, joka tuon miehen puheista päättäen ei tuntunut olevan ainakaan parempi Koetin saada keskustelua alkuun kysymällä vieläkö oli paljon matkaa jälellä. Hakumieheni ei vastannut mitään ja toinen tokasi tylästi: "vielä on matkaa", niinkuin olisi tahtonut sanoa: "olisit saanut ennen joutua".

Ei ole mikään niin omansa mieltä masentamaan, kun tuollainen yöllinen venhematka pitkin kaitasia matalarantaisia vesiä Oltiin pitäjän rumimmalla perukalla, poissa kirkonkylän ja keskipitäjän lehtosista maisemista, soudettiin järviä ja jokia, joissa vaan petäjää kasvaa ja tuntuu ympäröivien soiden kylmät henkäykset. Oli sitäpaitse alkanut tuulla ja sadetta vihmoa. Tuntui niin toivottomalta olla noiden vierasten ja luuloni mukaan minulle vihamielisten miesten kanssa yksin. Oli niin nöyryyttävää ajatella, että he pitivät minua itseään oppimattomampana ja kokemattomampana ja että olin heille vaan välikappale: sillä jos sakramentin jakaminen olisi ollut heidän vallassaan, eivät he varmaankaan olisi pappia noutaneet sairastaan lohduttamaan, jonka he itse taisivat tai ainakin luulivat taitavansa tehdä monta vertaa paremmin kuin minä. Seurakunnan palvelijan asema tuntui minusta melkein nöyryyttävältä ja tämänaamuinen ylpeä asemani totuuden julistajana saarnastuolista säälittävältä, miltei naurettavalta. Sellaisina sisällisen ja ulkonaisen avuttomuuden hetkinä syntyy epäily kaikkein varmimmistakin vakuutuksista. Kuinka naurettavaa oli innostukseni olla heidän henkisen ravintonsa vähittäisjakelijana! Kuinka typerältä näytti minusta nyt äskeinen oppini ilon evankeliumista istuessani noiden totisten, huolestuneiden miesten edessä!

Sattui vielä siinä soutaessamme, että edestämme järveltä alkoi kuulua veisuun nuotti. Se oli yksinäinen mies, joka surullisella, synkällä, äärettömän alakuloisella äänellä päästeli ilmoille kaihoaan, ja — niinkuin minusta tuntui — lohdutonta kaihoaan. Mikä ero tämän ja seurakuntani yhteisen voimakkaan veisuun välillä!

Nuo ajatukset ja tunteet, joilla oli hyvää aikaa tulla ja mennä minun istuessani siinä toimetonna venheen perässä — olivatko ne ensimmäisiä "kutsumuksia", ensimmäisiä herätykseni alkuoireita? En tiedä. Mutta jos sitä olivatkin, oli kuitenkin Hän, joka sydämet tuntee, katsonut minun tarvitsevani paljoa kovemman kolauksen, ennen kuin silmäni täydellisesti aukenisivat paatumuksen, itsekkäisyyden ja oman vanhurskauden unesta.

Vihdoin viimeinkin olemme rannassa ja perillä. Soutumieheni jäivät venettä vetämään ja minä alan edeltä astua pihaan. Joku nainen juoksee vastaan. — "Onko se pappi?" — "Tässä on!" — "Myöhään tulitte!" — "Onko hän kuollut?" — "Ei ole vielä kuollut, vaan hourailee". — "Missä hän on?" — "Porstuan pohjakammarissa."

Kiiruhdan sinne. Kuulen veisuuta pirtistä, mutta se taukoo juuri, kun astun porstuaan.

Samassa rävähtää kammarin ovi auki ja joku syöksyy minua vastaan.

Sairas istuu sängyssä huutaen, voitottaen ja huitoen käsillään. Mies ja nainen pitelevät häntä kiinni.

— "Voi, voi, pelastakaa ... pelastakaa ... vettä, vettä ... polttaa ... polttaa ... piru polttaa, viepi, viepi ... tuossa tulee se musta piru, musta piru... Auttakaa!"

Viimeiset sanat huudettuaan kähisevällä, korisevalla äänellä kaatui hän selälleen ja iski kovalla kolahduksella päänsä vuoteen perälautaan ja oli kuollut.

Minä seisoin siinä annon välikappaleet kainalossani typertyneenä keskellä lattiaa.

— "Nyt se isä meni!" kuulin naisäänen sängyn päästä sanovan.

— "Ilman synnin päästöä meni viimeiselle tuomiolle", sanoi miehen ääni. "Voi sinua, Pietari, että viivyttelet!"

— "Syytön minä olen," puolustelihe hakumieheni. "Papit olivat kokoontuneet tanssimaan ja ilojaan pitämään ja minä sain odottaa tuntimääriä vielä kirkkoajankin jälkeen. Sitten olen kyllä rientänyt minkä olen kerennyt."

— "Kirottu olkoon se, joka Herran työt tyhjiksi tekee!" sanoi soutumiehistäni tuo toinen astuessaan ovesta sisään ja kohottaen kätensä taivasta kohden.

— "Elkäämme kirotko, ett'ei meitäkin kirottaisi," virkkoi Poikonen,

Mutta minä olin jo itsekin kironnut itseni. Melkein tajutonna hoiperruin pimeään porstuaan, ja suistuin sieltä, väkijoukon tieltäni väistyessä, ulos rappusille, jossa lyykähdin istualleni.

Minun annettiin siinä olla kenenkään minua häiritsemättä. Kaikki väki oli vetäytynyt taas pirttiin, josta alkoi kuulua veisuu, kuolinvirren veisuu vainajalle, joka ehkä jo seiso i Jumalan kasvojen edessä minua syyttämässä. Ja minä purskahdin katkeraan itkuun.

Ikkuna oli auki tupaan. Virren lakattua rupesi siellä joku lukemaan,

Samassa laski joku kätensä olkapäälleni ja virkkoi:

— "Lähdetäätkö jo?"

Se oli hakumieheni.

— "Ei", sanoin minä, yhä itkun kanssa taistellen. "Jääkäämme yöksi tänne, antakaa minun kuunnella, mitä teillä on sanomista".

— "Tehkää niinkuin tahdotte, minä olen valmis lähtemään milloin herra maisteri tahtoo."

— "Minä olen pahasti rikkonut, enkä voi koskaan saada rikostani anteeksi".

— "Herra on armollinen", sanoi hän. "Et usko Häneen, jos epäilet että Hän kerran sinullekin anteeksi antaa. Totta lie katsonut sinun tätä kuritusta tarvitsevan. Olet saanut ensimmäisen nuhteesi, pidä se mielessäsi eläkä itseäsi uudelleen paaduta".

Nöyränä kuulijana otin minä, oven suussa istuen, osaa heidän seuroihinsa, joita äsken olin saarnatuolistani solvannut ja ylpeästi tuominnut He veisasivat, lukivat kaiken yötä ja kyytimieheni selitti sitä mitä oli luettu. Yksinkertaisesti ja selvästi osoitti hän sen tien, joka viepi elämään, puhui omasta vanhurskaudesta ja sen voittamisesta, ja neuvoi, miten olisi saavutettava se vanhurskaus, joka Jumalan tykönä jotain merkitsee. Ne olivat minulle kaikki uusia asioita ja kuitenkin olivat ne kuin minua varten puhutut ja minuun sopivat. Kuinka mehuttomilta ja ontoilta tuntuivat saarnani, kuinka hataralta se autuuden oppi, jota olin julistanut! Oma tähänastinen elämäni, se oli vaan ollut syntiä, ylpeyttä, paatumusta ja sokeutta. Sitä samaa olin muihinkin istuttanut he ottivat sen mielihyvällä vastaan ja siitä minua kiittelivät, siksi tietysti, että minä heidän heikkouksiaan kiittelin. Kuinka monta sielua Olinkaan mahtanut kadotukseen syöstä, kuinka monelle kuolevaiselle antaa väärää lohdutusta!

Aamupuoleen yötä lähdin matkalle samain saattomiesten kanssa. Toisen veljen nyreys ja kovuus näytti kadonneen. He puhuttelivat minua lempeästi ja ystävällisesti, olivat kuin ottaneet minut isälliseen huostaansa, jota sitten kestitkin kaiken elämäni.

Kun venheemme oli tullut vähän matkaa rannasta, nousi aurinko ja maailma ja elämä valkesi minulle tästä aamusta alkaen uuteen kirkkaampaan päivään.

ÄITIEN MUISTOKSI

Nykyaikana, kun naiset ovat niin itsenäisiä ja niin urhokkaasti asettuvat kaikkea vanhaa väärää vastaan ja ottavat niin myötätuntoisesti omikseen kaiken uuden ja hyvän, nyt, kun jo meilläkin on

muodostumaisillaan erityinen luokka itsenäisiä naisia, jotka sisällisen innostuksen ajamina ovat uskaltaneet murtaa kaikista sitkeimmät siteet: tavan, tottumuksen ja ympäristönsä yleisen mielipiteen — kuullaan useinkin sanottavan, että nyt vasta, nyt ihan viimeisinä vuosina, nainen on oikeastaan *herännyt*, että hän tähän saakka on kulkenut, mihin muut ovat häntä vieneet, että hänellä ei ole ollut omia mielipiteitään, ja jos olisi vähän ollutkin, ei ainakaan rohkeutta niiden edestä taistelemaan ja uhrautumaan.

Heränneitä ja itsenäisiä naisia, oppositioonin ja uusien aatteiden naisia, sellaisia, jotka uskalsivat verrattain enemmän ja kenties vaikuttivatkin aikanaan enemmän kuin monet tätä nykyä, niistä löytyy kuitenkin vielä monta edustajaa hiljaisissa maaseuduissa. Heistä ei ole juuri totuttu sanomaan, että he ovat "itsenäisiä", vielä vähemmän "emansipeerattuja", mutta "heränneiden" nimellä heitä kenties vähän tunnetaan. Aikanaan olisi heitä kuitenkin voinut sanoa sekä itsenäisiksi että emansipeeratuiksikin, jos niitä nimiä olisi siihen aikaan tunnettu.

Sillä se uskonnollinen herännäisyys, joka suurimmassa osassa maatumme elää vielä nytkin hengellisen elämän sisältönä, joka on painanut harmaan ja synkän-sinisen totisuutensa ei ainoastaan pukuihin ja tapoihin, vaan myös mieliin ja katsantotapoihin ja johon vasta viime vuosikymmenien lahkolaisuus ja maailmanmielisyyys on alkanut sekoittaa iloisempia värejä, se oli aikoinaan samanlaista uutta oppositioonin ja sitä kohdeltiin samanlaisena yhteiskunnalle ja kirkolle vaarallisena ilmiönä kuin monia uuden ajan henkisiä pyrinöitä tätä nykyäkin. Ja siihen ottivat osaa ja sen puolesta taistelivat naisetkin.

Se oppi on nyt vanhentunut, se on saanut tunnustuksensa ja se on kaavoihinsa kangistunut tai pukeutunut toisiin muotoihin siellä, missä se ei ole jo kokonaan kuollut Samaten ovat senaikaisen edistyksen edustajatkin nyt pinttyneitä vanhoillisia ja kenties kieltävätkin he sitä vapautta puhtaasti uskonnollisellakin alalla, joka heille käsittämättömänä pyrkii oikeuksiinsa. Mutta se on niin inhimillistä se, ja se ei estä myötätuntoisuudella, jopa ihailullakin muistelemasta niitä omituisia — usein hyvin hienojakin — persoonallisuuksia, joita tämä liike aikoinaan synnytti. Varsinkin kuin välilliset seuraukset siitä ovat kansamme kehitykselle olleet niin suuriarvoiset.

Ajatelkaamme vaan yhtä ainoata tyyppiä uskonnollisen herätyksemme ajoilta alku- ja keskiajoilla tätä vuosisataa. Kuvailkaamme sivistyneessä herraskodissa elävää nuorta naista, joka yhtäkkiä heräsi ja liittyi tähän liikkeeseen.

* * * * *

Huoletonna ja iloisena tyttönä vietti hän elämänsä varakkaassa aatelis- tai virkamieskodissaan, jossa häneltä ei mitään puuttanut Hän oli saanut sen sivistyksen, mikä naiselle siihen aikaan voitiin antaa. Hän taisi kieliä, hänelle oli opetettu soittoa, tanssia ja ennen kaikkia tuota arvokasta, hienoa käytöstapaa, joka perintönä vanhan emämaan loisto-ajoilta oli levinnyt etäisiinkin maaseutuihin. Sivistynyt sääty ei ollut suuri, mutta se oli mahtava ja hallitseva ja nautti etuja, joita ei ollut tarvis kaikkien kanssa jakaa. Siihen kuulumisen oli naisellekin varmana takeena siitä, että hänen tulevaisuutensa oli turvattu. Eläen vuoron maalla vuoron kaupungissa ja rikkaamman isän tyttärenä saaden joskus tehdä huvimatkan iloiseen Tukholmaan, ei hänellä juuri voinut olla mitä kaivata ja mitä toivoa, kun hän lisäksi vielä oli kaunis ja soma. Sopiva kosijakin, vanhempien tarkoin valitsema, ilmaantui aikanaan ja täydensi ne vaatimukset, mitkä hänellä yleensä voi olla elämästä ja maallisesta onnesta. Ja niin oli hän valmis edelleen kehittämään sitä säätylaitosta, minkä ylimpään luokkaan hän kuului ja joka luokka kielensä ja elämäntapojensa kautta erosi alemmasta, minkä huolista ja harrastuksista se ei ollut tottunut suuresti tietämään eikä itselleen selkoa tekemään. Herrat olivat herroja ja talonpojat talonpoikia — sekin katsantotapa kuului hänen kasvatukseensa. Se oli maailman luonnollista menoa ja omantunnon vaivoita olisi hän voinut, niinkuin hänen isänsä, äitinsä ja veljensäkin, tyytyväisenä elää sitä samaa "surutonta" elämää huvituksissa ja hyvinvoinnissa, jota hekin elivät.

Mutta hänen luonteessaan oli kuitenkin jotain, joka jäi tyydyttämättä. Oliko se suomalaisen synnynnäistä haikaa kaukomielisyyttä, joka idätti tuota hämärää kaipausta jonkunlaisen eettillisen ihanteen toteuttamiseen, mikä aika ajoittain ilmaantuu meihin jokaiseen jostain kuka sen tietää mistä. Kenties heräsi se jonkun persoonallisen vastoinkäymisen tai satunnaisen pettymisen ja surun johdosta. Mutta ajan hengessä se myöskin oli tuo sielujen sisällinen rauhattomuus ja kyllästys kuivaan henkiseen ravintoon, koska se niin monella haaralla yhtäkkiä näytti. Isänmaa ja sen palvelukseen antautuminen ei ollut siihen aikaan vielä selvillä, ei ainakaan nuorille naisille, ja muista "harrastuksista" tiedettiin vielä vähemmin. Ulospäin ei tarmokas tunne päässyt vaikuttamaan, ja silloin se suunnattiin omaan itseensä.

Saattoi tapahtua, että hänen kotipitäjässään oli syntynyt voimallinen herätys ja että kuului puhuttavan, kuinka miehiä ja naisia joukottain kääntyi siihen "uuteen uskoon", joka kokonaan muutti ihmisten ulkonaisen elämän. He lakkasivat tansseista ja muista huvituksista, he yhtyivät lukemaan,

veisaamaan ja rukoilemaan, he pukeutuivat outokuosiseen, vanhaan vaateparteen. Heille naurettiin ensin, heidän murheellista ulkomuotoaan ja kallellapäin-kulkemistaan pilkattiin, sitten tuomittiin heitä hourupäisiksi noita horrostilaan lankeavia ja kielillä puhuvia naisia ja lopulta vedettiin heitä oikeuteenkin luvattomien kokouksien pitämisestä ja yleisen järjestyksen ja rauhan rikkomisesta.

Mutta kerran voi sitten sattua, että joku noista maallikkopapeista ja kansan yllyttäjistä joutui keskusteluun isän kanssa, joka oli esimerkiksi pitäjän rovasti tai muu mahtava virkamies. Tytär istui salissa virkkauksensa ääressä ja kuunteli, mitä tuolla toisessa huoneessa puhuttiin.

Hän kuuli vieraan miehen puolustavan itseään ja uskolaisiaan. Yhteinen kansa oli huomannut synnillisen tilansa ja tullut suureen hätään sielunsa tilasta ja ijankaikkisesta autuudestaan. Kirkon oppi oli kuollutta tietoa. Papit eivät osanneet antaa lohdutusta janoaville sieluille eivätkä neuvoa tietä taivaan valtakuntaan. He olivat maailman lapsia, huvittelivat, pelasivat korttia ja kävivät tanssipaikoissa. Sentähden olivat he ominpäinsä alkaneet kokoontua seuroihinsa rukoilemaan, veisaamaan ja hädissään Jumalan pyhää sanaa tutkimaan. Ja monet heistä olivat saaneet rauhan, olivat palanneet pois pahalta tieltään ja alkaneet uuden elämän.

Isä kiivastui, syytti heitä ulkokultaisuudesta, tekopyhyydestä, siitä, että ylensivät itseänsä yli muista ja ylenkatsoivat kaikkia muita. He yllyttivät kansaa papistoa ja esivaltaa vastaan, kylvivät riitaa ja eripuraisuutta perheisiin ja viettelivät joutilaisuuteen ja työttömyyteen.

Vieras viittasi Vapahtajan esimerkkiin, joka käski luopumaan kaikesta ja seuraamaan häntä.

Mutta he erosivat epäsovussa ja toisiaan ymmärtämättä, ja isä kutsui heitä haaveilijoiksi.

Vaan kuuntelija oli tullut utelijaaksi, hän ajatteli noita asioita yksinäisyydessään eikä tiennyt, kumpiko oli ollut oikeassa ja kumpiko väärässä. Ja kun oli lähitalossa seurat, niin pistäytyi hän sinne.

Suuri pirtti oli väkeä täynnä. Penkeillä, uunin pankolla, kynnyksellä ja lattialla, ja mikä ei pirttiin sopinut, se porstuassa, rappusilla ja ulkona ikkunain alla he istuivat totisina ja huolekkaina avopäin kuin kirkossa ja veisasivat vuoron ja vuoron kuuntelivat hartaasti saarnamiestä. Hän oli tavallinen talonpoika, — mutta hän puhui paremmin kuin hän oli koskaan kuullut papin kirkossa puhuvan. — "Luuletkos tulevasi autuaaksi, jos tällä hetkellä kuolisit?" kuuli hän kysyttävän ja se kysymys säpsähdytti häntä, sillä ei hän ollut sitä koskaan ennen tullut ajatelleeksi. Henkeään pidätellen kuunteli hän miehen puhetta. Se kuvasi ihmisen huoletonta tilaa, sitä suruttomuutta ja pimeyttä, jossa he vaeltavat kadotuksen partaalla, niinkuin olisi joka päivä viimeinen päivä ja niinkuin ei toista elämää olisikaan. Se meni luihin ja ytimiin, mitä hän puhui. Kaikkia ei hän ymmärtänyt, mutta se häneen jäi, että heillä oli tosi hätä. Hän tunsu jotain samansuuntaista kuin rippikouluajallaan ja ensi kerran ripille mennessään. Silloinkin oli hänet vallannut yhtäkkinen ahdistus siitä, mitä hänestä sitten tulisi, kun tämä elämä päättyisi ja hän tulisi tuomioistuimen eteen viimeisenä päivänä. — "Minä olen tie, totuus ja elämä; ei kukaan tule autuaaksi kuin minun kauttani." — Ne olivat raamatun sanoja, hän oli kuullut ne ennenkin. Mutta sitä, mitä ne sisälvivät, sitä ei hän ollut ennen kuullut sillä tavalla selitettävän. Ei ollut siinä kylliksi, että käytiin säännöllisesti kirkossa ja tehtiin ulkonaiset tavanmukaiset temput Elävää alituista ikävöimistä, jokapäiväistä synnin tuntoa, katumusta ja uudistusta vaadittiin. Oma huolettomuutensa häntä varsinkin löi, ja totisena palasi hän kotiinsa.

Vakavat sanat, virren harras nuotti ja polvilleen langenneitten palavat rukoukset — kaikki niin toisellaiset kuin kirkossa — kaikuivat monta päivää hänen korvissaan. Hänestä tuntui väärältä, että heitä pilkattiin noita. Mutta heitä pilkattiin kotona, kylässä, kaikkialla, ja kun hän heitä yritti puolustamaan, niin pilkattiin häntäkin. Häntä kiellettiin menemästä sinne, mutta häntä veti sinne vastustamaton halu. Ja joka kerta kuin hän sieltä palasi, oli hän yhä rauhattomampi, yhä miettiväisempi ja valvoi unettomia öitä. Kun kerran on elämä kuoleman jälkeen, kun toisia otetaan taivaaseen ja toisia heitetään helvettiin ja kun Jumala on antanut armon ajan — ja senhän ne muutkin myönsivät — niin tottahan täytyi jotain tehdä. Eihän voinut palvella kahta herraa yhtäkaaa, Jumalaa ja mammonaa. Olihan hyviä tekoja ja pahoja, joita toisia täytyi tehdä ja toisia välttää. Mutta mitkä ne olivat mitäkin? Hän tarkasti itseään, omaa elämänsä ja omia tekojaan. Ei se ainakaan voinut kaikki kelvata, siinä oli niin paljon tyhjää, niin sisällötöntä, niin turhamaista ja tarkoituksetonta.

Ja sillä nopeudella, niillä täydelliseen antaumiseen synnynnäisillä taipumuksilla, jotka ovat voimakkaille ja innokkaille naisluonteille omituiset, oli hän piankin valinnut valittavansa ja tehnyt sen täydellisesti.

Hän luopui pois entisestä seurapiiristään, ei ottanut osaa heidän iloihinsa, oleskeli enimmäkseen itsekseen, luki raamattua ja muita hengellisiä kirjoja. Kun hän seurusteli, niin seurusteli hän talonpoikain kanssa ja kävi heidän kokouksissaan. Entiset herrasväen vaatteet katosivat, puku silisi ja synkistyi, hatun sijaan tuli huivi ja pitsillä koristetun liivin sijaan suora nuttu.

"Riisti ristit rinnoiltansa, kullat kulmilta karisti."

Siihen aikaan oli se vaikea tehtävä ja vaati lujuuutta, jota ei tähän aikaan enää niin suurena pidettäisi. Sillä ennakkoluulot olivat sitkeämmät, säätyrajoitus suurempi, ja askel herrasluokasta kansaan pitempi. Sukuarvosta oltiin arempia ja tämä oli kuin häväistys koko perheelle. Sitäpäitse oli muutos itsestäänkin jo omaisten, sukulaisten ja tuttavien kritiikkiä. Entisistä tavoista ja käsityksistä luopuminen oli niiden tapojen ja käsitysten vääränä pitämistä, jotka niitä noudattivat ja tunnustivat. — Tahtooko hän sanoa, että isä ja äiti ovat väärässä? — Ei hän sitä ole sanonut. — Niin, mutta hän kuitenkin niin ajattelee. — Hän rukoilee Jumalaa, että hän kääntäisi heidän sydämensä. — Siis hän kuitenkin katsoo, että he eivät tee oikein, hän pitää itseään heitä parempana, hän ei kunnioita vanhempiansa, — Jumalaa täytyy kuulla enempi kuin ihmisiä,

Ne olivat kireitä, ristiriitaisia suhteita ja saattoivat valkeihin kohtauksiin ja ankariin ja ikäviin yhteentörmäyksiin. Nykyaikana murtuvat nuoret ja vanhat kylläkin ankarasti toisiinsa, aatteet kuitenkin enemmän kuin henkilöt. Mutta siihen aikaan oli taistelu mieskohtaisempaa, sillä usko ja oppi olivat samat molemmilla, kysymys oli vaan niiden sovittamisesta elämään, ja erimielisyys persoonallista kritiikkiä toisen teoista. Mitä perhedraamoja kodin seinäin sisällä se mahtoi synnyttää! Ja mikä epäedullinen asema yksinäiselle henkilölle, joka lisäksi oli nuori nainen ja asettui kaikkia traditiooneja vastaan!

* * * * *

Montahan lienee ollut, jotka epätasaisessa taistelussa taipuivat ja palasivat pois harhateiltä. Jotkut harvat saivat kenties ajan hengen avukseen ja vaikuttivat herättävästi ympäristöönsä. Mutta suurin osa sai varmaankin jäädä yksin ja luopua isästään ja äidistään.

Mutta sillä tavalla kasvoikin heistä itsenäisiä ja voimakkaita luonteita, jotka kokemusten ja sekä sisällisten että ulkonaisten "kilvoitusten koulussa" kehittyneinä olivat edellä muista sisaristaan ei ainoastaan luonteen lujudessa ja sen puhtaudessa, mutta myöskin maallisessa ymmärryksessä. Monessa perheessä tapaakin heitä vielä noita älykkään näköisiä vanhoja heränneitä tätejä johtamassa sisarien tai veljien suurta taloutta ja heidän lapsiansa hoitamassa niinkuin omiaan, vaatimatta siitä itselleen mitään palkkaa tai edes kiitostakaan. Ja ne heistä, jotka joutuivat avioliittoon jonkun samanmielisen nuoren mielen kanssa, ne ovat taas tulleet kantaäideiksi uudelle sivistyneelle sukupolvelle joka nyt seisoo kansallisena säätyläisluokkana herran ja talonpojan välillä ja josta ovat lähteneet useimmat meidän itsenäisimmistä ja vaikuttavimmista miehistämme. Sillä totiset, etevät ja itsenäiset äidit kasvattavat totisia, etevä ja itsenäisiä poikia.

"Isien muistoksi" on niin monta kertaa kirjoitettu ja puhuttu. Olkoon tämä kerran puhuttu niiden "äitien muistoksi", joita aina ollaan niin taipuvaiset unohtamaan.

ARKA OMATUNTO

Hän oli hiljaisen näköinen vanhan puoleinen mies. Vaalennut tukka oli kammattu kahden puolen sileää, korkeata otsaa. Silmissä oli lauhkea, vähän haaveellinen katse. Koko hänen olentonsa oli melkein naisellinen. Hän oli yksi noita hiljaisia maassa, jotka vähän puhuvat ja paljon miettivät He ujostelevat suuria seuroja, pitävät uskonsa mieluummin itsellään ja karttavat kaikkea, mikä heissä voisi herättää ihmisten huomiota ja erottaa heitä muista. Sentähden ei hän, vaikka oli kuulunut heränneiden joukkoon ja yhä vieläkin siihen kuului, kantanut sitä pukua, jota nämä tavallisesti käyttävät. Hänellä oli vaan sarkanen suora nuttu ilman körttiä ja kaksinappiset mustat liivit pystykauluksen kanssa. Mutta kasvoista ja koko käytöksestä näkyi, että hän oli uskonnollinen. Ei hän kuitenkaan pyrkinyt puhumaan hengellisistä asioista ja kauvan kesti, ennenkun sain keskustelun kääntymään vanhan herännäisyyden aikoihin.

Itsestään hän vältti puhua, vaikka minä olisin halunnut tietää jotain siitä, mitkä syyt olivat vaikuttaneet suureen muutokseen hänen elämässään.

"Eihän se itse käännekohta kovin merkillinen ollut", — sanoi hän kuitenkin kerran ja kertoi minulle seuraavan pienen piirteen elämästään — "eipä kovinkaan, vaikka sen seuraukset olivat suuretkin. Minä olen papin poika ja isäni oli kappalaisena tässä samassa seurakunnassa, jossa minä nyt olen lasten opettajana. Minutkin pantiin kouluun ja kävinkinhän minä sitä muutamia luokkia, vaikka täytyi keskeyttää, kun ei terveys sietänyt istumista."

"Olinkohan neljän-, viidentoista vaiheilla, kun kerran taas palattiin joululomalle kotiin. Meitä oli kaikki tämän puolikunnan pojat yhdessä matkueessa, ainakin noin kymmenkunta hevosta. Kun kerran oli päästy irti, niin annettiin luonnollemme täysi valta. Ei sillä hyvä, että ajettiin suurella melulla ja paljon huudolla talojen ohi ja heitettiin kompasanoja vastaantulijoille, yöpaikoissa sitä sen lisäksi vielä mellastettiin ja juotiinkin. Sillä vanhemmat olivat ottaneet matka-eväitä mukaansa ja tarjosivat niitä meille nuoremmillekin, kun oli hupainen nähdä meidän humaltumista ja kujeitamme.

Olin minäkin saanut muutaman ryydyn, ja paljoko sitä siihen aikaan tarvitsikaan joutuakseen pois järjestään. Minä hihkuin ja hyppelin kieverin lattialla. Rekeen päästyäni sieppasin ruoskan, hyppäsin tasakäpälässä korjani perään ja huidoin silmittömästi ympärilläni hevosen karatessa täyttä neliä maantielle. Toverit huusivat minulle: "hyvä, hyvä!" ... "se on oikein!" ... "onpahan katajassakin tervaa!" — sillä selväpäisenä minä olin tunnettu hiljaiseksi ja ujoksi.

Sillä lailla sitä laskettiin maantietä myöten ja siitä jälle. Jäällä tuli heinämies vastaan ja kun meidän täytyi ajaa tiepuoleen, niin läimäytin minä reen perässä seisten sen huonoa hevosta pitkällä piiskallani. Mies kirosi ja minä kirosin vastaan.

Mutta salmen poikki ajettua tultiin taas maantielle. Siellä oli pienenon talo tien vieressä ja talon koira oli puhaltaunut maantielle eilimmäisiä haukkumaan. Se oli pieni, hienovillan villakoiran pentu, joka edellä ajavain hämähäisestä oli vimmastunut ja terheni lumihangessa kohti kurkkuaan. Ne koettivat sitä lyödä, mutta eivät osuneet. Minulla oli piiska piilossa. Minä annoin sen tulla ihan likelle. Ja kun luulin ulottuvani, niin iskin minä sitä olkani takaa kaikista voimistani, Se sattui. Pitkä piiskan siima oli kiertynyt sen kaulan ympärille. Surkeasti liikahtaen, yhden ainoan kerran vaan, tuikkasi se suulleen lumihankeen ja siihen se jäi.

— "Kepertyipäs!" huusin minä ja heilutin voiton riemuisena piiskaani pääni päällä.

Koko joululuvan kaikui tuo koiran penikan surkea ulvahdus korvissani. Minä koetin sitä haihdutella, minä en ollut kuulevinani sisällistä ääntä, joka tuon tuostakin muistutti minua. Koira! sanoin minä siihen.

Mutta kun palasimme taas juhlain jälestä kouluun, ajoi isä vainajani, joka oli minua kyydissä, siihen samaan taloon hevostaan syöttämään. Isäntä istuu kammarissaan meille seuraa pitäen. Tulee siihen sitten hänen pikku poikansakin meille kättä pistämään.

— "Mitäs sitä Heikille kuuluu?" kysyi isäni.

— "Sano, sano, kuuluuko sinulle mitä", kehoittelee isäntä.

Mutta kun poika ei virka mitään, puhelee hänen isänsä hänen surustaan:

— "Kuuluuhan tälle paljokin, se kuu on nämä joulunpyhät itkenyt paraan ystävänsä kuolemata. Sai se näet syksyllä koiran pennun hoitaakseen, niin se kuoli tässä joulun eilusviikolla tapaturmaisesti."

— "Mitenkä se kuoli?" kysyi isäni.

— "Matkustavaiset sen tappoivat Se oli mennyt tiellä kulkevia haukkumaan, niin kuka lienee ollut roisto, joka oli sitä pistokkaallaan iskenyt niin, että se siihen paikkaansa typeryi suulleen lumihankeen eikä karva värähtänyt, kun ne sen sieltä kantoivat pihaan."

— "Kuoliko se?" kysyin minä ehdottomasti.

— "Kuolihan se ... mahtoi kuolla säikäyksestä vai liekö lyöntiäkin kuollut... ja siitähän sitä on meidän Heikille surua ollut"

— "No, on niitä jonkinlaisia jumalattomia, kun menepäs pientä pentua lyömään", sanoi isäni.

Minusta tuntui kuin olisin — murhan tehnyt. Eihän tuo ollut kuin koiran henki, joka meni, mutta ei se tapaus antanut minulle rauhaa vuosikausiin. En voinut saada mielestäni sitä raamatun lausetta, joka sanoo, että "sen minkä te teette yhdelle niistä pienimmistä, sen teette te myös minulle", ja syntihän se on luontokappaleenkin tappaminen, kun sen tuolla lailla tekee.

Sellainen tapaus se *minut* herätti, sillä siitä jäi omalle tunnolleni velka, joka pani muidenkin raskaampien ja suurempien suorittamista ajattelemaan.

SAAKO PAPPI PELATA KORTTIA?

— Niin, niin, nuoret virkaveljeni — sanoi se vanha harmaapää rovasti, kun eräänä sunnuntaina oli pappilassa syöty päivällinen ja istuttiin piippua poltellen rovastin kammarissa — saattaahan se olla hyväkin, että te vastustelette sitä "Päivälehteä" ja niitä muita nykyajan lehtiä, että varoitatte niistä sakastissa ja saarnatuolissa, ett'ette itse tilaa ja kiellätte muitakin niitä tilaamasta. En ole minä heittä niin seurannut, että osaisin sanoa sinne taikka tänne. Mutta kun veli Marttinen tänä päivänä puhui siitä, kuinka ne papistoa panettelevat ja kuinka ne meistä levittävät perättömiä juttuja ja että kansan ei sentähden pitäisi niitä kannattaa, niin muistui mieleeni eräs vanha tapaus apulaisajoiltani, jolloin sitä tätä samaa asetta heilutettiin yhtä suurella innolla kuin nytkin.

Se oli siihen aikaan kuin se valtava, suuri herännäisyys alkoi tunkea joka pitäjääseen, joka taloon. Se vaati elävämpää uskoa, kristillisempää elämätä ja kävi ankaralla kiivaudella kiinni niihin tapoihin, joita se piti pahoina. Sen arvostelu oli säälimätöntä ja purevaa ja se ei katsonut, kenehen se koski. Pappejakin se kohtasi ja kenties vielä säälimättömämmin kuin muita. Eikä moitittu ainoastaan meidän veltoa oppiamme, meidän laimeuttamme virassamme ja kykenemättömyyttämme johtajatoimessamme. Meidän yksityinen elämämmekin otettiin tarkastettavaksi. Kummiksemme saimme me kuulla, että tanssiminen on meille sopimatonta, että kestit ja pidot ruokineen ja juomineen ovat aineellisuuden epäjumalan palvelemista, että kaikellaiset huvitukset: laulut, näytelmät, pelit y.m.s. ovat omansa pahennusta herättämään.

Me kohotimme olkapäitämme, me haimme raamatun paikkoja tueksemme, me merkitsimme koko liikkeen ohimeneväksi hurmahenkisyydeksi ja sanoimme sen vaatimuksia farisealaiseksi tekopyhyydeksi. Meillä nuorilla papeilla oli niin hyvänä tukena vielä se, että ne olivat esimiehemme vanhat papit — piispoista rovasteihin saakka - jotka enin tätä uutta liikettä vastustivat. Heränneet eivät arvosteluillaan meitä alussa siitäkään syystä suuresti huolestuttaneet, kun he olivat suureksi osaksi talonpoikia ja kun luulimme tietävämme, että sivistyneen maailman mielipide oli meidän puolellamme.

Mutta liike sai lyhyen ajan kuluessa hämmästyttävän vauhdin. Se tuli, mikä ensiksi oli kytynyt sarkaisessa sammalessa, se alkoi yhä enemmän lähetä jalonkin metsän rantaa ja jopa kuului kertomuksia, että se oli kurahtanut muutamain korkeiden kuusienkin latvaan. Savossa ja Pohjanmaalla sanottiin löytyvän pappeja, jotka olivat omistaneet itselleen herännäisyyden aatteet, alkaneet levittää niitä saarnatuolistakin ja antautuneet körttitakkien johtajiksi.

Ja heidän kauttaan ja toimestaan tulivat asiat puheeksi senaikaisessa sanomalehdistössäkin.

Julkisuuden arvosteluun oli siihen aikaan totuttu vähemmän kuin nyt. Lievinkin moite virkakuntia vastaan oli anteeksi antamaton loukkaus emmekä me papit olleet silloin paksunahkaisempia kuin nytkään,

"Helsingfors Morgonblad," jota siihen aikaan toimitti Johan Ludvig Runeberg ja johon sen ajan parhaat kynämiehet kirjoittivat, löytyi joka pappilassa ja suurella halulla sitä luettiin. Iloisena poutaperhosena liihoitteli se talosta taloon, kädestä käteen. Mutta kerran valmisti se meille katkeran maljan juodaksemme. Tapaus on kuusikymmen vuotias ja tahdon mainita sen etupäässä ajan kuvana.

Posti oli tullut juuri näin kuin nytkin. Yhtäkkiä murahti esimieheni, jonka etuoikeutena oli avata laukku ja ensiksi valita ne lehdet luettavakseen, jotka häntä parhaiten huvittivat, murahti pöytänsä takaa: "Hva' fan ä' de' här första'?" Ja suuttuneena heitti hän lehden luotaan lattialle.

(Vanha rovasti oli puhellessaan kaivellut kirjahyllyään, löytänyt sieltä erään tomuisen nidoksen ja asettanut silmälasit nenälleen).

Jos sallitte, niin luen minä sen kirjoituksen, joka näin kokonaan sai ukko-rovastin mielen pois ladultaan. Se löytyy tässä vanhan Morgonbladetin vuosikerrassa 1832 sen 26 n:rossa ja on näin kuuluva:

"*Saako pappi pelata korttia?*" — Se on kysymys, johon kristikunnan vanhimpina aikoina olisi vastattu: ei! — ja niin pitäisi siihen kai vieläkin vastattaman. Mutta uudet ajat ovat tuoneet uusia tapoja, on poistettu n.k. vanhoja ennakkoluuloja, joiden iestä on katsottu epämurkavaksi kantaa ja kaikissa suhteissa siihen määrin kristillistä vapautta laajennettu, ett'ei sillä nyt enää mitään rajoja olekaan. Se, mitä ennen muinoin katsottiin häpeälliseksi ja hengellisen miehen käytöstapaa vastaan sotivaksi, pidetään nyt luvallisena ja mieltä huvittavana virkineenä, jonka laiminlyönti olisi turhaa tarkkuutta. Näiden rakastettujen ja valittujen henkisten nautintojen joukossa on epäilemättä ensi sijaan asetettava korttipeli, joka muka kohottaa ihmishenkeä kauvas yläpuolelle järjettömiä eläimiä, ja kuinka iloinen onkaan keskusteluaineita vailla oleva ja ymmärrykseltään köyhä isäntä, kun hän pelipöydän ympärille voi sijoittaa samanhenkiset vieraansa. Paavalin sanat hänen epistolassaan Kolossilaisten tykö:

"opettakaat ja neuvokaat teitänne keskenänne psalmeilla ja kiitosvirsillä ja hengellisillä lauluilla — ja kaikki mitä te teette puheella eli työllä, niin tehkää kaikki Herran Jesuksen nimeen", olivat kuitenkin kauvan hengelliseen säätyyn kuuluvain miesten tiellä, koska oli vaikea lukea korttipeliä niiden ajanviettojen joukkoon, joita apostoli tässä tarkoittaa. Mutta kuinka lieneekin asiata viime aikoina selitetty, niin ei nyt kuitenkaan enää mikään näy estävän uskonnonopettajia sunnuntai-iltoinkin ylimmäisinä korttipöytäin ääressä istumasta. Kaikki eivät tosin noin tehne, mutta todistaa ei tarvitse sitäkään, että monet kortinpelaajat säätyä vaivaavat. Vastatkoon heidän menettelynsä kysymykseen, saako eli eikö saa pappi pelata korttia. Niitä on näet kahtalaisia. Osa korttia pelaavia pappeja (jotka varmaankaan eivät tunne raamattuaan paremmin kuin Kolmen miehen peliä ja Bostonia y.m.), eivät tahdo talonpoikaisten sanankuulijainsa silmissä näyttäytyä kortinlyöjiltä, jonka vuoksi tämä jäännös heidän paremmasta tunnostaan ajaa heidät suljettujen ovien ja alaslaskettujen ikkunanverhojen takana huvittelemaan ystäväinsä seurassa. Talonpojan odottamaton sisääntulo pelihuoneeseen — joka saattaa epähuomiosta tapahtua, vaikka palvelijoita olisikin ankarasti käsketty ovia vartioimaan — saattaa heidät kovasti hämmilleen sekä häpeihinsä. Salassa pelaamistaan selittävät ja kaunistelevat he siten, että he eivät tahdo pahentaa heikompiä veljiään, joiden päähän voisi pistää — tehdä samalla tavalla. Toiset, varsinkin kaupungeissa asuvat, pelaavat julkisesti. He ovat kadottaneet ulkonaisenkin siivouden tunteen. Mutta nyt on pappi aina virassaan ja täytyy hänen olla aina valmis sen toimittamiseen. Jos häntä nyt, kun hän parhaallaan istuu pelipöydän ääressä, haetaan sairaan tai jonkun muun luo, joka on hengellisen lohdutuksen tarpeessa ja jos hänen omaksi ja pelitoverinsa suureksi harmiksi täytyy keskeyttää pelinsä, niin on hän pakotettu, sittenkun peli on loppunut ja hakija saanut odottaa, lähtemään toimeensa sydän täynnä tätä rakasta huvitusta ja lupaamaan ystävilleen, että hän koettaa kiiruhtaa niin pian kuin mahdollista takaisin. Ja hän on varmaankin pitävä sanansa! Onnellinen todellakin sinä sairas, joka saat lohduttajaksesi tällaisen hengen miehen!! — Suuri ristiriitaisuus näkyy siinä sitäpaitse olevan, kun aamupäivällä saarnastuolista varoitetaan kuulijoita tämän maailman synnillisistä huvituksista; — mutta iltapäivällä istutaan kortit käsissä kaikkien tämän maailman turhuuden tuntomerkkien ympäröimänä ja koetetaan korttipelin kautta vuotuisia tulojaan enentää!"

— Se on hävytöntä! huudahdin minäkin tämän luettuani. Sehän on häväistys koko Suomen papistoa vastaan! Sitä vastaan täytyy panna ankara protesti!

Minä en kiivaudessa muistanut, että me vähää ennen olimme ukkorovastin kanssa panneet "Myllymattia" ja että me aina, niinpian kun ikkunasta näimme asiamiehen ajavan kartanolle, sutimalla suimme "neljän kuninkaan kirjat" pöytälaatikkoon. Mutta vanha ukko oli, minun kirjoitusta lukiessani, jo muistanut sen ja rauhoittanut mielensä. Eihän voitu kieltää, että asianlaita oli sellainen kuin miksi sitä kirjoituksessa oli kuvattu. Ei myöskään voitu julkisuudessa ruveta juhlallisesti pappien kortinlyöntiä puolustamaan — sen käsitti hän hyvin.

Hän oli ivallinen mies, puheissaan pureva ja hänen parhaita aseitaan "herännäisyyden hullutuksia" vastaan oli pilkka.

Ja jo seuraavana päivänä luki hän meidän kaikkien riemuksi ivallisen vastauksen äsken lukemaani kirjoitukseen. Hän oli asettuvinaan katuvaisen kannalle, sanoi olevansa yksi niitä pahimpia, jotka seurahuveinaan olivat käyttäneet kortteja. Mutta koska hän vielä oli nuori ja kun tuo äärettömän suuri synty ei hänelle rauhaa antanut, niin lupasi hän "vieden käden sydämmelleen" parantua ja pyytää anteeksi pahat tekonsa. Kirjoituksen alle pantiin "Pappi", ja me nautimme jo edeltäpäin, että panettelijamme lehden lukijakunnan silmissä oli saatettu naurettavaan valoon.

Kirjoitus tuli lehteen, ja sitä luettiin joka paikassa ja joka paikassa sille naurettiin. Eikä rovasti salannut, että se oli hänen kynästään lähtenyt.

Lukisin sen kernaasti, mutta näen, että se on revitty pois tästä nidoksesta.

Asia oli jo unohtunut, kun useain viikkojen kuluttua ilmestyi vastaus meidän vastaukseemme.

"Ei, hyvä herra" — luen siitä pienen palasen, koska se täällä löytyy — "ei; hyvä herra, nuori te ette ainakaan ole! Nuoruudella on yksi etu, joka teiltä kokonaan puuttuu: se taitaa vielä häpeästä punastua, jota vastoin vanhan korttia pelaavan "Papin" poskilla näkyy ainoastaan kevytmielisyyden puna ja ivan hymy, johon faunitkin ovat osansa antaneet. Te olette "vieneet käden sydämmellenne", mutta se käsi ei ole katuvan publikaanin, vaan irvistelevän pilkkakirveen käsi, josta pata-ässä pistää esiin: sopiva kuvastin teille itsellenne".

Rovasti ei todellakaan voinut punastua, sillä hän oli luonnostaan ja lie ollut muutenkin heleävärinen, niinkuin sanotaan. Mutta äkäinen hän oli. — Se on häpeä koko Suomen sanomalehdistölle — kiukuttelimme me Runebergin Morgonbladetista. — Se on skandaalilehti! Papiston häväisijä! Millainen on se sensuuri, joka tuollaista sallii painattaa?

Sama mielipide oli muillakin sen paikkakunnan papeilla. Ja ikäänkuin itsestään kypsyi meissä se

päätös, ettei papiston enää sopisi sallia tuollaisen lehden kulkea postilaukuissaan.

Ehkä ovat ajat nyt toiset ja ehkä teillä on paremmat ja jalommat syyt vainoonne nykyajan sanomalehtiä kohtaan. En tahdo sanoa, että olisivat oikeassa ne, joiden olen kuullut väittävän, että noiden uudenaikaisten lehtien palstoilla olisi ollut oikeutettujakin muistutuksia meidän virheistämme. Mutta siitä minä kuitenkin tahtoisin huomauttaa, että me tarkkaan tekisimme itsemme kanssa selkoa siitä, *mikä* se on, joka milloinkin harmimme herättää ja *minkä* haudan puolustusta meidän ristiretkemme milloinkin tarkoittavat.

HÄÄT

Minun" kääntymiseni ja ensimmäinen heräykseni — puhui se vanha miellyttävä papin rouva — ei tapahtunut hiljaisen ja tyynen sisällisen työn kautta. Ensimmäisen iskun antoi minulle eräs odottamaton tapaus, joka tuli kuin salama taivaalta. Nykyaikana sellaiset salamet harvoin iskevät. Siihen aikaan oli toisin, sillä ukkosta oli ilmassa kaikkialla ja Herra antoi sen jyristä ihmisten omien tuntojen yli.

Kotipitäjäni pappilassa vietettiin silloin suuria, komeita häitä.

Ne olivat tällä kertaa laitettut entistään komeammiksi, sillä viimeinen kuudesta tyttärestä oli vihittävä ja samana päivänä olivat vanhempien hopeahäät. Oli tilattu läheisestä kaupungista soittokuntakin iloa ylentämään. Se oli siihen aikaan harvinaista ja siitä puhuttiin suurella ihastuksella.

Pappila oli noita suuria vanhanaikuisia ylimyspappiloita. Rovasti oli kuin ruhtinas paikkakunnallaan ja suurta hän oli sukuakin. "Filosofian tohtori ja tähdistön jäsen" ei ollut nuoruutensa eikä parhaan miehuutensa aikaan ajatellut sitä uraa, jolle hän vanhuutensa päivinä joutui. Vasta sitten, kun hän perheensä ja velkojensa lisääntyessä oli pakotettu tulojansa suurentamaan, tuli hän selville oikeasta kutsumuksestaan. Sopivaa tilaisuutta varrottuaan haki hän syrjästä ensimmäiseen avonaiseen keisarinpitäjääseen. Nimellä oli kaikua esi-isäin ajoilta, tuttavuuksia oli siellä, missä niitä tarvittiin, ja hän sai sen, mitä haki. Seurakunta ei kadottanut, joshan ei voittanutkaan. Syrjästähän olivat tulleet useat entisetkin rovastit ja apulaiset ne olivat ennenkin sielunhoidosta huolta pitäneet. Tohtori itse oli innokas maanviljelijä, pani pappilan pellot hyvään kuntoon, neuvoi muitakin sekä sanoilla että esimerkeillä samaa tekemään ja puhui saarnatuolissakin — silloinkun ihmeen nenällä sattui siihen nousemaan — maanviljelyksestä, säästäväisyydestä, siisteydestä ja kaikellisista yleishyödyllisistä asioista. Ja kun hän oli hyväluontoinen mies, eikä milloinkaan vienyt viimeistä lehmää köyhältä eläjältä, vaan autoikin usein, niin pysyi seurakunnan ja hänen välinsä hyvänä.

Se pysyi kuitenkin hyvänä ainoastaan niinkauvan kuin pitäjässä ei ollut "heränneitä." Mutta niitä ilmaantui sinnekin ja ilmaantui niin nopeasti, että tuskin tiedettiinkään, kun jo laitapidäjä oli valloitettu ja "hävitys" — sana oli rovastin ja tuli yleisesti käytäntöön — sieltä rupeesi tunkemaan seurakunnan sydämmeenkin.

Tohtori ei ollut mikään alkuunpanon mies hengellisissä asioissa ja jätti rauhaan uuden uskon, niinkauvan kuin se jätti rauhaan hänet ja hänen talonsa. Hän ei ruvennut niinkuin moni muu hänen sijallaan vainoomaan ja rettelöimään. Hänen mielestään oli liike kuumetta, jonka piti antaa mennä menoaan ja parantua itsestään. Mutta sydämessään hän surkutteli noita raukkoja, jotka surusta ja murheesta olivat telineet evankeliumin itselleen. Se oli hänelle aivan käsittämätöntä. — "Niinkuin ei suruja olisi tarpeeksi tässä maailmassa, tarvitaanko niitä vielä toisesta hakea", kuultiin hänen sanovan. — "Mikä niitä ihmisiä vaivaa, miks'eivät ne voi rauhassa elää, viljellä maataan, kartuttaa toimeentuloaan ja ottaa autuuden asiat luonnollisesti ja liioittelematta? No, ehkä kaikki paranee, kun vuodet paranevat ja huonon ravinnon synnyttämä hermostus lakkaa."

Mutta asiat eivät paraneet, vaan pahenivat. Vaikka tulikin hyviä vuosia, lisääntyi vaan heränneiden joukko. Heihin liittyi varakkaitakin, kohta oli puoli pitäjää heidän hallussaan, ja he tulivat vaateliaiksi. Ei sillä hyvä, että he omissa kokouksissaan ankarasti arvostelivat seurakunnan papistoa ja sen oppia; rovastinkin olisi pitänyt yksityinen elämänsäkin muuttaa siksi, mitä *he* oikealla elämällä tarkoittivat. Eräänä päivänä saapuu pappilaan kaksi "johtajaa" ja puhuvat he tohtorille ja tähdistön jäsenelle moittivia sanoja siitä, että hän elää maailman mielisesti, että sallii tanssia, soittaa ja laulaa talossaan, että hän, sanalla sanoen, levittää pahennusta ympärilleen. Rovasti suuttui, kiivastui ja ajoi ulos nuo hävyttömät. — "Kyllä minä näytän niille ulkokullatuille!" huusi hän mieli kuohuksissaan.

Se sattui juuri vähää ennen hänen tyttärensä häitä ja hänen omia hopeahäitään. Ja ensimmäiseksi mielenosoitukseksi päätti hän laittaa semmoiset pidot, ettei moisia ole ennen pidetty. — "Koska he

tahtovat sotaa, niin saakoot sen", sanoi hän. Paitsiherrassväkeä, jota oli kutsuttu läheltä ja kaukaa, kutsui hän talonpoikaistakin kansaa pitoihinsa. Herrassväelle tilattiin, niinkuin jo mainitsin, soittokunta kaupungista ja talonpoikaisille tanssijoille kaksi pitäjän pelimannia.

Ilo oli ylimmillään, hääväki hilpeimmillään. Nuori pariskunta oli vihitty — vihitty torvien säestämällä laululla ja messulla — kun alkoi päivällinen, jota syötiin kaikissa huoneissa sekä päärakennuksessa että pirtin puolella. Ja rovasti kulki huoneesta huoneeseen, myhäillen ja ystävällisiä sanoja jaellen. Ja kaikki vieraat myhäilivät hänelle vastaan ja pyrkivät hänen kanssaan kilistämään, sillä hän oli taitava seuramies ja mainio isäntä.

Iloimme, varsinkin meidän nuorten, morsiusneitien ja sulhaispoikien, olisi ollut täydellinen, ellei joukossa olisi ollut eräät synkät kasvot, jotka ihan kuin kiusalla sattuvat eteemme ja jotka kaikkialle meitä seurasivat. Missä vaan nauroimme ja ilakoimme, aina näimme hänet jostain nurkasta meihin tuijottamassa. Se oli nuori pappi, talon oma poika, muutamia vuosia sitten pitäjäämme iloisimpia hulivilejä ja meidän nuorten tyttöjen ensimmäisiä kavaljeereja.

Rovastilla oli ollut iloa kaikista lapsistaan. Tyttäret olivat joutuneet hyviin naimisiin ja pojat olivat kaikki hyvissä viroissa. Tämäkin, nuorin pojista, oli ollut hyvällä alulla ja oli hän, lahjakkaana ja hyväpäisenä, iloisena ja sukkelana ollut isänsä silmäterä. Mutta yhtäkkiä oli hänessä, juuri maisteritutkintoa suorittaessa, tapahtunut äkkikäänte ja hän oli päättänyt ruveta papiksi. Vaan ei sillä hyvä. Hän oli myöskin herännyt, niinkuin monet muutkin nuoret ylioppilaat siihen aikaan ja tunnusti itsensä julkisesti tähän lahkoon kuuluvaksi. Kun kotona oli kaikki toisin kuin hänen mielestään olisi pitänyt, pyrki hän toiseen hiippakuntaan ja oli nyt apulaisena eräällä heränneellä papilla kaukana Pohjanmaalla,

Ensi kertaa oli hän nyt muutoksensa jälkeen kotonaan käymässä. Ei häntä nytkään oltu odotettu, mutta luultavasti ei hän kuitenkaan ollut voinut vastustaa niitä hartaita kutsuja, joita äitinsä ja sisarensa olivat hänelle lähettäneet. Hänet nähtyämme — me morsiusneidot olimme saapuneet jo häiden aattona auttamaan häätalossa — olisimme kuitenkin suoneet, ettei hän olisi tullut. Emmehän tunteneet enää vanhaa ihannettamme — hän oli kaikkien meidän ihanteemme — tuskin ulkomuodoltaankaan. Hänen silmänsä hehkuivat outoa tulta, hän oli sairaloisen ja surullisen näköinen, me häntä melkein pelkäsimme. Yhtäläinen, oli pettymys hänen sukulaisissaankin, ja isässä ennen kaikkia, jonka kanssa hänellä hetikohta tultuaan syntyi ikävä yhteentörmäys. Nähtyään soittokunnan suurella melulla saapuvan kaupungista, nähtyään kaikki nuo suuret ja ylelliset valmistukset ja kuultuaan, että se osaksi oli tehty heränneen kansan uhalla, ilmoitti hän hetikohta lähtevänsä. Hän ei voinut olla, sanoi hän, läsnä siellä, missä hänen pyhimpiä tunteitaan loukattiin. — "Voithan sitten mennä," sanoi rovasti. — "Lähetäkäämme takaisin soittokunta", pyysi morsian, "en minäkään sitä tahdo." — "Mutta minä tahdon", sanoi rovasti, ja poika meni lähtöään laittamaan. Äitinsä ja sisarensa saivat hänet kuitenkin jäämään. Kauvan aikaa kuuluivat he puhelevan hänen kanssaan ylliskammarissa ja kun tulivat sieltä, olivat molemmat itkeneet. Meidän makuuhuoneemme oli aivan hänen huoneensa alla ja koko yön kuulumme hänen siellä levottomana vaeltavan edestakaisin lattiata pitkin. Pelon sekainen kunnioitus valtasi meidät, meille tuli mieleemme kaikellaisia epämääräisiä epäilyksiä ja vaikka koetimmekin itsellemme vakuuttaa, että hän oli väärässä, ei se tahtonut onnistua. Jos se olisi ollut joku muu, mutta kuu se oli hän, joka ennen oli ollut niin meidän kaltaisemme...

Miten oli tuo muutos voinut hänessä tapahtua? Mitä hän mahtoi mieltä tuolla yksinäisyydessään?

Jälkeen päin on hän monet kerrat minulle kertonut, mitä hänen mielessään liikkui tuona yönä, jolloin hän taisteli yhden elämänsä vaikeimmista taisteluista.

Mitä on minun tekeminen? oli hän kysynyt itseltään. Mikä on tässä oikein, mikä väärin? Eikö velvollisuuteni kaikesta huolimatta ole julistaa maailmalle sitä, mitä pidän totuutena ja mikä on totuus? Saanko hiuskarvaakaan poiketa vakuutukseni tieltä? Onko lupa katsoa ihmisten muotoon ja heidän mieleensä, vaikka he olisivatkin minun vanhempiani ja läheisimpiäni? Eikö juuri silloin velvollisuuteni olekin kahdenkertainen? Ja eikö ennen kaikkia tulisi totella Jumalaa enemmän kuin ihmisiä?

"Vaan ei hän vielä silloin saanut varmaa vastausta kysymyksiinsä, kertoi hän. Ja aamulla herättyään oli hänen päätöksensä, johon hän oli pyrkinyt, vieläkin horjuvampi. Tulevien vieraiden paljous, niiden varmuus ja iloisuus, se kunnioitus ja ihastus, millä he rovastia ja ruustinnaa ympäröivät ja heille onnea toivottivat, kaikki se lamautti ja arkiutti häntä. Ei kukaan näkynyt häntä huomaavan eikä hänestä lukua pitävän, häntä melkein vältettiin ja jos joku vanha tuttava kääntyi hänen puoleensa, kysyi se vaan, milloin hän oli tullut ja milloin aikoi lähteä. Olisipa ollut edes jokuukaan, jolle hän olisi saanut puhua, mutta hänen sisarensakin, jonka kanssa he aina olivat olleet kirjeenvaihdossa ja joka kirjeissään näytti hänen mielipiteensä hyväksyvän ja eilen oli ollut hänen puolellaan, hänkin näytti nyt olevan häntä vastaan olevan onnellinen ja tyytyväinen suruttoman sulhasensa rinnalla. Nuoret, joiden seurassa hän ennen oli ollut ylimmäisenä, olivat niinkuin häntä ei olisi ollut olemassakaan. Morsiusneidot söivät eri huoneessaan päivällistä sulhaspoikiensa kanssa, nauroivat ja iloitsivat, mutta kun hän kulki huoneen

läpi, vaikenivat ne kuin yhteisestä sopimuksesta, katsoivat häneen kuin kummitukseen ja kuuluivat sitten hänen mentyään kuiskuttelevan jotain hänestä. Herrain puolella oltiin rohkeampia, siellä eivät vaienneet hänen tultuaan. Päin vastoin näytti siltä kuin olisivat hänen uhallaan äänensä korottaneet, hänen uhallaan lasejaan kivistäneet ja typeriä sukkeluuksiaan ladelleet.

Vaivautuneena pakeni hän puutarhaan ja istuutui suuren pihlajan alle nurmipenkille. Sekin muistutti häntä niin elävästi entisistä hauskoista ja huolettomista ajoista, kun hän nuorena ylioppilaana oli ja eli täällä mukavassa kodissaan kaikkien ihailemana ja hellittelemänä. Kaipasiko hän niitä aikoja? Tahtoiko hän nauttia tämän kotonsa etuja, puuttuiko häneltä uskallusta uhrata kaikki uskonsa ja vakaumuksensa alttarille? Ei, — ja hän koetti vakuuttaa itselleen, että se vaan oli kiusaaja, viettelijä joka taas nosti päätään, joka tahtoi saada hänet solmiamaan rauhaa maailman kanssa. Vaan hänen velvollisuutensa oli olla sodassa sen kanssa. Eikö ollut halveksittavaa, että hän näin vaikenä ja vetäytyi pois, silloin kuin olisi pitänyt puhua? Eikö ollut raukkamaista, ett'ei hän pelosta loukata tahtonut heidän ilojaan häiritä? Siinä täytyy syntyä melua ja meteliä, missä evankeliumia julistetaan, oli sanonut Lutherus. Jos apostolit olisivat olleet unelijaista ja veltoja, miten olisi Jumalan valtakunnan käynyt? Eikö Vapahtajakin ollut puhdistanut temppeleitä ruuskalla ja eikö hän ollut sanonut äidilleen: "Vaimo, mitä minun on sinun kanssasi!" Ja mitä vaikuttaa väistyminen ja myönnytykset? Enkö ole minä heille kirjoittanut ja puhunut nöyrästi ja rakoilevasti, mitä on se auttanut?

Ja juuri kun vastaukseksi siihen helähti katrillin sävel suurelta pihamaalta ja toinen pirtin puolelta. Hän hypähti pystyyn, hän oli kuulevinaan voimakkaan äänen sisässään huutavan: "sinun täytyy se estää!" — ja hän kiiruhti esiin.

Katrilli oli juuri alkanut ja parit asettuneet vastapäätä toisiaan keskelle pihamaata. Ensimmäisinä olivat lähteneet liikkeelle ruustinna sulhasen, erään apulaispapin, kanssa ja morsian vanhimman veljensä viemänä. Silloin syöksyi hän esiin puutarhan portista, työntäytyi läpi tanssijain ympärille muodostuneen kehän ja ohitse isästään, joka rappusten luona seisten heilutti päätään tanssin tahdissa, meni suoraa päätä äitinsä ja hänen tanssittajansa eteen, tarttui heitä kumpaakin käsipuoleen ja huudahti läpitunkevalla, itkuun värähtelevällä äänellä: — "Lakakaa onnettomat, lakakaa! Tämä on kauheaa, tämä on surkeaa! Ettekö huomaa, että olette pahennukseksi sekä itsellenne että muille! Ettekö ymmärrä, että menette suoraa päätä kadotukseen ja viette muitakin muassanne!"

Soitto taukosi, tanssi lakkasi, hääväkeä juoksi esiin. Ruustinna ja sulhanen seisoivat sanattomina hänen edessään. Apulainen tointui ensiksi, tarttui nuorta miestä kainaloon ja aikoen viedä hänet ulos virkkoi hän ivallisesti: — "Jos tämä vie sinut kadotukseen, niin on parasta että pysyt poissa täältä."

— "Minä menen ilman käskemättä!" ja hän riuhtasi itsensä irti, juoksi äitinsä luo ja lankesi hänen kaulaansa:

— "Anna anteeksi, äiti, mutta minä en voinut muuta!"

Ja nähden sisarensa horjuvan tanssittajansa käsissä, riensi hän hänen syliinsä:

— "Elä suutu minuun! Elä suutu! ... minun täytyy puhua!" Ja kaikki kolme purskahtivat he äänekkääseen itkuun.

Ei kukaan ollut ennättänyt paikaltaan liikahtaa, ennenkun se oli tapahtunut Häpeissään ja hämmennyksissään alkoivat vieraat jo vetäytyä pois, kun rovasti astui esiin:

— "Mitä ilveilyä tämä on?., hän on menettänyt järkensä... Vieraat ovat hyvät ja antavat anteeksi ... soittakaa siellä! Kuka on käskenyt teidän lopettaa?"

Soittajat puhalsivat kiireissään pari epäsointuvaa, korvia särkevää säveltä...

— "Vaietkaa, vaietkaa!" huusi yhtäkkiä morsian.

— "Veljeni on oikeassa... minä en tahdo tanssia ... isä, käske heidän lopettaa!"

— "Sinä tahdot sen! Sinä ymmärrät minut!" huusi nuori pappi ihastuksissaan. "Sano se vielä kerran, sano äidillesi, isällesi ja kaikille näille! Sano, pelasta heidät helvetistä ja iankaikkisesta kadotuksesta!"

— "Minä olen itse kadotettu!" ja sydäntä vihasevasti kirkaisten syöksyi morsian pois hääjoukon keskestä, heittäen kruunun kauvaksi luotaan ja repien huntua irti päälaeltaan.

— "Hän on pelastettu!" huusi hänen veljensä riemuiten. "Herra on antanut palvelijansa puhua! — Tyyntykää siellä, lakakaa huutamasta ja voittelelemasta. Isä, kuule minua! ... äiti, elä mene!"

Hänen äänensä kuulut yhtäkkiä niin vaativalta ja hänen ryhtinsä oli niin käskävä, kun hän kääntyi väkijoukkoon päin, ett'ei kukaan osannut poistua. Kuului ääniä: "se on hävitöntä... hän on hullu ... tämä

on julkeinta hävyttömyyttä" ja jotkut koettivat hajoittaa kehää ja estää muita siihen liittymästä. Mutta toiset huusivat: "antaa hänen puhua!" ja pian oli koko piha täynnä väkeä, kun talonpoikia tunki esiin pirtin puolelta ja kuokkavieraat juoksivat portin takaa.

— "Anna minulle anteeksi, isä, että olen pitojasi häirinnyt," alkoi hän, "Elä itke minun tähteni, äitini, sillä sinä olet kerran vielä iloitseva siitä, mitä nyt on tapahtunut. Elkäät olko pahoillanne te muutkaan, jotka hetkeksi olette saaneet iloistanne lakata. Minä en aio kauvan teitä pidättää, mutta kuulkaa minua kuitenkin hetkinen. Minä en tahdo tuomita teitä, sillä tuomio on Herran, Te elätte niinkuin ymmärrätte, teette niinkuin taidatte, sillä mielenne on pimitetty ja omatuntonne paatunut eikä Herra ole teitä vielä herättänyt, Mutta minä tiedän sen ja minä tahdon sen teille julistaa, että elämäenne on Hänelle kauhistus. Te ette tunne Häntä, vaikka hän on kuolemattomat sielunne verellään lunastanut. Te, jotka hallitaan ylöllisyydeiltä, ylönsyömiseltä, ja ylönjuomiselta, teille on Hän halpa ja mitätön. Ruoka ja juoma on teille kalliimpi kuin taivas ja taivaan ilo. Maailman seurat, sen leikit, hypyt, soitot ja koreus ovat teille makeammat kuin enkelein kanssakäyminen ja autuaiden laulut, riemu ja kruunut. Teidän janonne maailman hekkuman perään on niin suuri, ett'ei helvetin pelko ja tulikivisen järven kauhistus vaivaa teitä niin paljon kuin kaipaus maailman hekkuman ja huvituksien perään. Eivät maalliset vahinkonne, sielunne ja ruumiinne turmio, ymmärryksenne tylsyminen, tautinne ja vaivanne taida teitä seisauttaa. Kussa tavaranne on, siellä on sydämmenne. Sitä todistaa puheenne ja tekonne, jotka eivät anna teille aikaa valmistamaan itseänne Jesuksen tulolle. Ette, heräämättömät ihmisparat, tunne Häntä, ette muista Häntä kestopöytiä piirittäessänne, maljoja kilistäessänne, tanssin pyörteisissä kiitäessänne. Siinä seisotte te, haudan partaalla kulkevat vanhukset, siinä nuorukaiset ja neidot, seisotte suruttomina tulivuoren juurella ettekä ajattele, että Hän voi tulla tuomiolle, silloinkun ette sitä aavista, että maa millä hetkellä hyvänsä voi revetä jalkojenne alla, kun ukkonen ylhäältä jymähtää, ja te vaipua avattuun helvettiin, jossa on oleva itku ja hammasten kiristys. Teidän elämäenne on Herralle kauhistus! Eikö ole surkeaa, että Jesus tulee omillensa ja ei Hänen omansa ota Häntä vastaan. Mutta nyt on aika nousta! sanoo pyhä Paavali. Herätkää tänä päivänä, joka voi olla teidän kaikkein viimeinen! Elkäät antako Hänen tulemisensa hukkaan mennä! Heittäkää pois synti, syntiset leikit, soitot, tanssit ja muut hovit! Tutkikaa sanaa, rukoilkaa, että Jesus yksinään tulisi teille kaikeksi kaikessa! Amen!- Rukoilkaamme!"

Hän polvistui ja piti palavan rukouksen kaikkien edestä. Hän rukoili anteeksi isälleen, äidilleen, sisarelleen ja ennen kaikkia itselleen, joka ehkä oli tehnyt sopimattomasti, mutta ei hän ollut voinut muuta, sillä se oli tapahtunut Hänen käskystä ja Hänen kunniaakseen.

Tuskin oli hän lopettanut, kun joku vaimo taampana alotti virren:

"Sun haltuus, rakas isäni
Mä annan aina itseni".

"Väkijoukko oli ensin seisonut epäröivänä hänen ympärillään. Ne katselivat toisiinsa ja koettivat nähdä, mitä rovasti tekisi ja keskeyttäisikö hän; mutta isä ei saanut sanaa suustaan poikansa puhuessa ja vetäytyi hiljalleen syrjään ja poistui. Vähitellen tulivat kuulijat liikutetuiksi, miesten kasvat värähtelivät ja naiset alkoivat nyhkyttää. Talonpojat seisovivat totisina ja herrat hajamielisinä. Kun hän tuli rukoukseen, lankesi rahvas polvilleen puhujan mukana ja herrat paljastivat päänsä vasten tahtoaankin.

Kadrillirintama, joka saarnan aikana oli pysynyt melkein rikkomattomana, alkoi hajota. Sulhaspojat vetäytyivät pois toinen toisensa jälkeen ja jättivät neitosensa. Mekin olimme aivan hämmennyksissämme siitä mitä oli tapahtunut ja niinkuin avuttomat lampaat rajuilman lähestyessä vetäydyimme me yhteen valkeaan ryhmään ja rukouksen loputtua itkimme me kaikki yhteen ääneen.

Virsi oli tuskin alotettu, kun koko hääväki suurella pihalla, rappusilla, aitovarsilla ja aitain takana, ihan kuin odotettuaan päästäkseen mielipidettään ilmaisemaan, yhtyi siihen kuin yhdestä suusta ja kaiutti ilmoille veisuun, niin voimakkaan, ett'en ole kirkossakaan kuullut sen vertaista.

Hän oli noussut ylös ja seisoi siinä veisuuta kuunnellen, paljain päin, tuulen heiluttaessa hänen kiharoitaan. Äskeinen ankara, rankaiseva ilme hänen kasvoillaan oli kadonnut, hän tuijotti surumielisen näköisenä eteensä ja kun virsi oli lopussa, virkkoi hän alakuloisesti meihin morsiusneitosiin kääntyneenä:

— "Nyt saatte jatkaa ... minä olen tehnyt tehtäväni..."

Mutta silloin juoksi yksi nuorista neitosista hänen eteensä, repäsi pitsit ja kukkaset rinnastaan ja huusi:

— "Sinä et saa mennä ., sinä et saa meitä jättää..."

Ja pian olimme me kaikki hänen ympärillään, tartuimme hänen käsiinsä ja kauhtanaansa, samalla kun koristeemme lentelivät ympäri pihamaata.

Häät loppuivat siihen, eikä kenenkään tehnyt mieli enää jatkaa alotettuja iloja Lähiseudun vieraat heittivät hyvästinsä ja toiset menivät ilman hyvästiä. Kaukaisemmat kokoontuivat hajanaisiin ryhmiin ja keskustelivat hiljaisella äänellä siitä, mitä oli tapahtunut. Turhaan koettivat nuoremmat herrat tekeytyä huolettomiksi ja välinpitämättömiksi. Rovasti oli vetäytynyt kammariinsa ja käskenyt ilmoittaa, että hän voi pahoin. Morsian houraili, hänen äitinsä istui hänen vuoteensa vieressä ja sulhanen kulki totisena, hätäisenä ja levottomana huoneesta huoneeseen.

Nuori pappi jäi vielä seuraavaksikin päiväksi häätaloon. Me nuoret neidot istuimme kuin opetuslapset hänen jalkainsa juuressa ja kuuntelimme häntä. Hän puhui nyt hellästi ja availi lempeällä kädellä meille uusia näköaloja, antoi meille uudet mielipiteet ja kumosi vanhat, muuttaen muutamassa päivässä koko entisen elämämme suunnan. Murrettuina ja omantuntonne rankaisemina palasimme me kukin kotiimme, tehdäksemme parannusta ja toisella tavoin elääksemme.

Rovastiin oli tämä tapaus koskenut kipeästi. Hän ei näyttäytynyt pojalleen eikä sallinut hänen tulla hyvästilleenkään. Vasta kuolinvuoteellaan kutsui hän hänet luokseen. Me matkustimme silloin yhdessä sinne — pikku poikamme kanssa — ja he erosivat toisistaan sovinnossa ja ilman katkeruutta.

PYHIIN VAELLUS

Jo vuosia ennen kuin se toteutui, oli matkasta alettu tuumia.

Kirjeitä, joita siihen aikaan ei pantu postiin, vaikka se olisi kulkenutkin, mikä ei suinkaan kaikin paikoin tapahtunut, oli lähetetty useampiakin matkustavaisten mukana. Niiden kautta oli vähitellen saatu päätetyksi, että täti Amanda tänä kesänä heinänteon aikana, jolloin hevonen parhaiten joutaa, tulee meille puolikyydillä ja meiltä sitten täti Kristiinan kanssa, joka äitini kuoltua oli meidän taloudenhoitaja, jatkaa matkaa meidän hevosella P.-järvelle.

Se oli juhlahetki kaikille meille lapsille, kun täti Amanda saapui. Hän toi lahjoja jokaiselle ja hänen eväänsä olivat laatuaan ensimmäisiä: lettuja, karjalan piirakoita, pannurieskoja y.m.s. Mutta minulle oli se suurempi juhlahetki kuin kenellekään muulle, sillä minä pääsin heidän kuskikseen, sain ajaa hevosta, hoitaa sitä ja olla aikamiehenä.

Oli siinä ollut monet vastukset voitettavana, ennenkun retki saatiin lopullisesti päätetyksi ja päästiin taipaleelle. Paitsi "luonnollisia" esteitä s.o. niitä, jotka syntyvät siitä, kuka hoitaa taloutta, kuka pitää huolta lapsista j.n.e. — jotka kuitenkin saatiin kaikki tavalla taikka toisella voitetuiksi — oli vielä suurinna se, että täti Amandan mies, pappi hänkin, oli periaatteessa tällaisia retkiä vastaan. Hänen tietääkseen ei P.-järven pastori, vaikka olikin kuuluisa herännyt pappi, ollut sen etevämpi kuin muutkaan papit eikä ainakaan siihen määrin, että häntä puhutellakseen olisi kannattanut tehdä kolmenkymmenen peninkulman matka kesähelteessä ja lyövyttää hevoset ja ravistuttaa kärryt.

— "Ihmisviisaus on ihmisviisautta ja jolla on ymmärrystä, hän voi ottaa sanastakin selvän". — "Saattaahan se olla niinkin, mutta ehkä minulla ei ole sitä ymmärrystä". — "Jos ei ole, niin et sitä saa maiden ja merienkään takaa".

Niin oli sanonut täti Amandan mies ja samoja väitteitä tehtiin meilläkin, tehtiin vielä vähää ennen lähtöä Hevonen oli vielä valjastamatta ja minä vapisin pelosta, ett'ei matkasta ehkä mitään tulekaan.

Mutta tulihan siitä sentään, vaikka lähtö olikin kankeaa ja vaikka sitä hankittiin kuin salaa: lapset laitettiin piikain kanssa marjaan, hevonen valjastettiin takapihalla ja kärryihin noustiin vasta kujan päässä maantiellä.

Olin liika vähäinen ymmärtääkseni jo silloin, mikä oli tämän niin vaikeasti toimeensaatavan matkan oikea tarkoitus. Sen vaan käsitin heidän puheistaan, joita heidän jalkainsa juuressa pienellä jakkaralla istuessani sain tarpeekseni kuunnella, että P.-järven pastori ja hänen rouvansa täti Augusta olivat heidän nuoruuden ystäviään ja että tädeillä oli jotain hyvin tärkeää puhuttavaa, jota eivät voineet puhua kenenkään muun kanssa kuin sen, jonka luo mentiin. Kuulin myöskin heidän usein puhelevan siitä suuresta muutoksesta, joka heissä oli tapahtunut heidän nuoruutensa aikana ja että se oli tapahtunut sen johdosta, mitä pastori oli heille saarnannut eräissä häissä, joissa he olivat tanssineet ja olleet hyvin koreihin vaatteihin puetut

Kaikki vastusten tuottamat ikävyvydet olivat kuitenkin unhotetut samassa kuin vihdoinkin oli päästy kärryihin nousemaan ja alettiin hiljalleen ajaa tietä pitkin pohjoseen päin.

Hyvän mielen synnyttämä hellyys suunnattiin minuun ja hevoseen, liina sain syödä nisuja ja piparkakkuja niin paljon kuin jaksoin ja ruuna sai levätä joka mäen alla ja palkkioksi vaivoistaan sai hän suurempien törmien päälle päästyään palasensa hänkin. Ei pidetty kiirettä ja viivytettiin tuntikausia syöttöpaikoissa, jotka kaikki olivat heränneitä taloja ja joissa kaikissa asui tuttavita, niiltä ajoilta jolloin tädit, jotka molemmat olivat kotoisin Pohjanmaalta, olivat näitä taipalia nuoruudessaan matkustelleet. Kuta lähemmä määräpaikkaa tultiin, sitä tiheämmin poikettiin syöttämään ja sitä aikaisemmin asetuttiin yöksi lukemaan, veisaamaan ja puhelemaan.

Kaikkien puheiden aineena oli P.-järven pastori. Kyseltiin ja kerrottiin, milloin oli häntä tavattu, mitä hän oli puhunut ja miten sille ja sille vastannut. Ja jokaiselle oli hän osannut antaa oikean neuvonsa, sanoa sanan, jota kun tutki ja mietti, niin se oli sattunut kuin naulalleen. Jokapaikasta lähetettiin hänelle terveisiä ja käskettiin pyytämään, ett'ei millään muotoa saisi sivu ajaa, jos sattui etelään päin tätä tietä ajamaan. — "Se on lapsillekin hyvin ystävällinen", sanoivat he minulle, "eikä sinulle siellä perillä tule ollenkaan ikävä. Onko sinulla jo ollut ikävä kotiin?" — "Ei toki ollenkaan." — "Kohta loppuukin matka. Huomenna näillä ajoin ollaan jo perillä." Eilen oli sanottu: "ylihuomenna näillä ajoin", sanottu omituisella haikean mielen hartaudella.

Viimeinen syöttöpaikka oli vaan peninkulman matkan päässä määräpaikasta. Siellä saatiin varmasti tietää, että pastori oli kotona, ja siellä puhdistauttiin kaikista matkan pölyistä. Vaatteet muutettiin, kärryt siivottiin, hevonen suittiin ja tädit sitoivat uusien huiviensa päälle valkeat nenäliinat,

P.-järven pappilasta oli matkan edistyessä puhuttu yhtä paljon kuin sen asukkaistakin. Se oli mielikuvituksessani kasvamistaan kasvanut niin, että minä jo kuvailin rakennusta vähintäänkin kaksikerroksiseksi ja kirkonkylää pieneksi kaupungiksi. Mutta ihmeekseni eivät metsät näyttäneet rupeavan aukeamaankaan. Ei ollut enää virstaakaan jälellä ja vielä oltiin kuin sydänmaassa. Yhtäkkiä tultiin maantieportille. — "Nyt ollaan pappilan maalla!" huudahtivat tädit yhteen ääneen. Ja vielä suuremmalla hartaudella huudahtivat he kohta sen jälkeen: "Tuolla on kirkko ja tuolla pappila!" Kirkko oli minusta pieni ja vähäpätöinen meidän kirkon rinnalla, ja pappilaa, joka oli joen rannalla matalan koivikon sisässä, ei mielestäni kannattanut verratakaan meidän pappilaamme. Mutta täteihini ne vaikuttivat valtavasti, he olivat melkein hätäyksissään ja heidän kätensä vapisivat liikutuksesta, kun pysähdyttiin portille ja laskeuttiin alas kärryistä.

Ja kun sieltä juoksi heitä vastaan pieni ystävällinen rouva, joka lensi heidän syliinsä ensin toisen ja sitten toisen ja lopuksi teivi heitä kumpaakin toista toisella kädellä, niin he purskahtivat ilosta vuoron itkemään, vuoron nauramaan. Minä olin aivan unohdettu ja odotin siinä, suitsia hevosen suusta päästellen, mitä minun sitten pitäisi tekemän.

— "Avatkaahan toki portti, että pääsee hevonen pihaan!" virkkoi silloin joku rappusilta.

He eivät olleet huomanneet pastoria, jota nyt kiiruhtivat tervehtimään, ja tulivat sitten kaikki porttia avaamaan ja hevosta riisumaan. Mutta hän komenti heidät huoneeseen ja sanoi: — "Kyllä me tämän nuoren miehen kanssa itsekin hevosemme hoidamme."

Minä tarkastelin häntä uteliaalla silmällä tuota miestä, josta olin kuullut niin paljon puhuttavan ja joka oli sellainen, että sitä, mitä tädeillä oli hänelle puhuttavana, ei voinut kenellekään muulle puhua. Hän saavutti hetikohta suosioni. Hän oli pitkävärtaloineen, suurisilmäinen ja harmaatukkainen mies, jalassa lapikkaat ja päällä sarkanuttu. Hän sanoi minua reippaaksi pojaksi ja lähetti minut tallin ylisille heiniä heittämään, sillaikaa kuin itse laittoi apetta. Ja sitten me yhteisin voimin vedimme kärryt liiteriin ja hän kysyi leikkillisesti, tahtoiko kyytipoika mennä pirtin puolelle vai jokohan mentäisiin tästä herrasovesta. Minä kun en osannut vastata ja minua kun vaan nauratti, sanoi hän: — "No, tulehan nyt sitten tästä herrasovesta."

Vasta huoneeseen tultuaan hän meitä kaikkia oikein tervehtimällä tervehti. Hän tarttui tätejä kumpaankin käteen, piti niistä kauvan kiinni ja sanoi sydämmestään iloitsevansa, että he kuitenkin olivat tulleet. Oli lohdullista nähdä, että oli vielä vanhoja uskollisia ystäviä, jotka häntäkin muistavat täällä sydänmaassa ja muistuttavat entisistä ihanista ajoista.

Ja siitä alkoi niiden vanhain aikain muistelu. Hän istutti heidät sohvaan ja istui itse keinutuoliin. Tätien piti kummankin kertoa oloistaan ja elannoistaan ja sen he tekivät onnesta ja mielihyvästä säteilevin silmin, aina lopettaen puheensa siihen, että "tottapa se on ollut hyväksi sekin vastoinkäyminen ja tottapa Herra tietää, mitä teitä hän meitä kuletaa".

Kun he olivat puhuneet, alkoi hän. Se oli jumalansanaa ja minä en siitä paljoa käsittänyt. Mutta vaikk'en isosti ymmärtänytään, ei minun kuitenkaan tullut ikävä istua tuolillani oven suussa eikä minulla ollut halua lähteä pois niinkuin kotona, kun meitä pakotettiin saarnan lukua sunnuntaisin kuuntelemaan. Kai siihen vaikutti hänen puhetapansa. Se oli vilkasta ja eloisaa ja niin kansantajuista ja selvää, että silloin tällöin tarttui lauseita lapsenkin mieleen.

— "Ei sitä pisimpiä ja vaikeimpia taipalia ajeta juhlaivaljailla, ei suurilla komeilla syöttöillä eikä ylpeillä vaunuilla," sanoi hän muutamakseenkin. "Ne ovat raskaita suurissa termissä, joita tie taivaan valtakuntaankin on täynnä, ja pian hevoset hengästyvät tai särkyvät valjaat ja täytyy kääntyä takaisin. Vaan valjasta sinä sitkeä työhevonen, joka on kaikki kovat kokenut, yksinkertaisten rattaittesi eteen, aja hänellä hiljaista, mutta uupumatonta kulkua, niin perille tulet ja sijasi sinua siellä odottaa." Tätien huulet hymähtelivät ja he käsittivät sen kuin heille itselleen sanotuksi. Monella muulla samanlaisella esimerkillä hän puhui, antoi heille uskallusta ja rohkeutta toivomaan ja tyytymään ja se oli kai se, joka oli tehnyt, että he, samoin kuin niin monet muutkin "hiljaiset" olivat häneen niin ihastuneet ja hakivat hänet käsiinsä hankalimpienkin matkojen takaa.

Olin minäkin häneen ihastunut, vaikka omista syistäni. Sillä silloin kuin ei hän istunut tätien kanssa oli hän minulle leikkitoiverina. Me laittelimme kaarnaveneitä koskeen, joka juoksi pappilan alatse, kävimme aina aamuisin kokemassa lohivaptoa ja minäkin sain haavia, ruokimme yhdessä hevosta ja haastelimme siitä. Sunnuntaina vei hän minut kirkkoon, sanoi minua "pikku apulaisekseen" ja kun papin kelloja soitettiin, sanoi hän niitä soitettavan minullekin. Sakastissa näytteli hän minulle sitten kirkon kalleudet ja lupasi minun mennä papin penkkiin istumaan, joka oli kuorissa muista penkeistä erillään. Siitä minä katselin kirkkoa ja ihmisiä. Ihmiset olivat melkein kaikki kortteihin puettuja eikä näkynyt yhtään koreata huivia naisten puolella. Saarna-aikana istuivat ne hiljaa ja liikkumatta ja kuuntelivat hartaalla huomaavaisuudella. Hän ei saarnannut, vaan puhui, puhui kirkossa niinkuin kotonaankin. Uupumatta jaksoin minä kuunnella häntä loppuun saakka. Ja yhdessä me taas astelimme kirkosta pappilaan.

Illalla oli seurat ja paljon kansaa koolla. Kun olivat muutamia virsiä veisanneet, meni pastori pirttiin postilla kainalossa ja luki ensin ja selitti sitten. Tädit istuivat hänen oikealla kädellään suuren pöydän takana. Juoksenneltuani jonkun aikaa kosken rannalla, menin minäkin oven suuhun istumaan, Hän oli juuri loppurukousta pitämässä ja kaikki istuivat pää käsien varaan painettuina. — "Rukoilkaamme niidenkin puolesta, jotka pitkään matkain päästä ovat saapuneet meitä tervehtimään, vahvistumaan uskossansa ja meitä muitakin vahvistamaan meidän uskossamme. Suokoon Kaikkivaltias Herra, etteivät he antaisi tylyn maailman itseensä masentaa, vaan kärsivällisyydellä odottaisivat sen päivän valkenemista, joka on Hänen tulemisensa päivä. Ja lopuksi rukoilkaamme lastenkin puolesta, että he kaiken elinaikansa saisivat lapsellisen mielensä säilyttää ja Herran valtakunnan laajentamiseksi aikanansa vaikuttaa".

Useat itkivät ja minullekin tuli niinkuin olisi tullut sääli itseäni, tätejä ja koko maailmaa, ja minäkin itkin.

Huomenna oli lähdön päivä ja minun ikäväni oli yhtä haikea kuin tätienkin. Itkettynein silmin istuimme varhaisen aamiaispöydän ääressä, pastorikin oli totinen ja liikutetun näköinen eikä kukaan osannut virkkaa sanaakaan. Kun hyvästit oli heitetty ja tädit kääntyivät pois päin kyyneliään kuivatukseen virkkoi pastori taputtaen heidän vavahtelevia hartioitaan: "Elämä on pimeyden laakso, kaikki vaellamme me täällä sen läpi yhtä sokeina ja tietämättöminä, mutta kukkuloilla paistaa Herran päivä ja sinne on Hän meidät kerran johdettava. Näkemiin asti, jos on Hänen tahtonsa, että me siellä toisemme tavotamme."

Hän valjasti itse meidän hevosemme, auttoi tätejä rattaille, nosti minut heidän syliinsä ja antoi minulle ohjokset sanoen: "Pidä lapsi sinäkin Herra edessäsi ja anna Hänen kasvattaa omatuntosi niin herkäksi, että pahateko tuntuu siinä niinkuin rikka silmässäsi."

Hitaasti ja vastenmielisesti lähti hevonen liikkeelle. Sillä oli ollut hyvät päivänsä silläkin. Vitkalleen alettiin pitkää paluumatkaa. Eikä ollut kellään halua sananvaihtoon. Jälkeenpäin on täti Kristiina kertonut, että hänestä niinä päivinä kuin pyrittiin pois päin P.-järven pappilasta tuntui siltä kuin olisi hän joka virstalla painautunut yhä synkkenevään korpeen, jonne muistot siitä mitä oli puhuttu ja saatu kuulla, soivat hänen mielessään kuin yhä heikkenevät äänet asutuilta mailta ja viimein ikäänkuin kokonaan vaikenivat. Alkumatkasta, kun ensimmäinen raskasmielisyys oli hiukan keventynyt, he muistelivat pastorin sanoja sekä keskenään että varsinkin syöttöpaikoissa. Mutta kuta lähemmä kotipuolta tultiin, sitä harvemmassa oli heränneitä taloja ja sitä suruttomampia ja välinpitämättömpiä olivat ihmiset. Ja kun oli tultu meille kotiin ja täti Amandasta oli erottava, ei ollut ainoatakaan toveria eikä ystävää ja niin oli kuin olisi Jumalakin hylännyt.

Ero täti Amandasta, kun hän meiltä sitten lähti, oli minunkin nähdäkseni sitä surua, joka sanatonta ollen on vanhemmille ihmisille niin ylen raskasta kantaa. He antoivat hänen hevosensa, joka oli huonokuntoinen vuokra hevonen, lähteä edeltäpäin ajamaan ja kävelivät itse pitkän matkaa sen jälestä maantietä myöten saadakseen vielä vähän aikaa olla toistensa seurassa. Vasta myöhään illalla palasi täti Kristiina kotiin ja ryhtyi äänetönnä raskaihin tehtäviinsä.

Mutta muutamien päivien kuluttua näytti hän muistavan, että olinhan minäkin ollut tuolla ikimuistettavalla retkellä. Olinhan minä nähnyt P.-järven pastorin ja kuullut hänen puhuvan. Hän alkoi

kysellä minulta, muistinko sitä ja sitä sanaa ja kun minä muistin sen ja muistin lisääkin, tuli meillä useinkin puhe noista kaukaisista ystävistämme. Me muistelimme matkaamme, perillä oloamme, kukin omalta kannaltamme niistä iloiten.

Jonkunlainen ystävyys syntyi siitä välillämme, meillä oli salaisuuksia, joista eivät muut tiedeet eivätkä päässeet osallisiksi. Ja yhteisistä muistoistamme syntyi yhteisiä toiveita, toiveita siitä, että jos eletään niin ensi kesänä tehdään samanlainen retki uudelleen.

Muistot hälvenivät kuitenkin minun puoleltani pian eivätkä toiveetkaan toteutuneet Minä jouduin kouluun, sitten muutimme pois toiseen pitäjään ja tati jäi asumaan pieneen kammariinsa kirkonkylässä, jäi tuollaiseksi yksinäiseksi "vanhaksi heränneeksi", joita vielä tapaa siellä täällä niinkuin korpeen eksyneitä lampaita, ja jotka eivät uusia paimenia heidän äänestään tunne.

USKONTUNNUSTUS

Vanha herännyt pappi kertoi minulle kerran, ajaessamme yksinäistä taivalta ja keskustellessamme heräyksen ajoista:

Koska nyt on kerran tullut puheeksi nämä asiat, sanoi hän, niin kerron sinulle, miten se minussa alkoi.

Se alkoi, omituista ajatella, valheella.

Minä olen heränneestä kodista niinkuin sinäkin. Meidän talossamme harjoitettiin sanaa sekä sunnuntaisin että välistä viikollakin, kun sattui tulemaan ystäviä, ja koetettiin elääkin sen mukaan kuin opetettiin. Oppi ei ollut kuitenkaan minuun tarttunut Ehkä siihen osaksi oli syynä se, että meihin lapsiin vähän liaksi aikaisin koetettiin istuttaa asioita, joita emme jaksaneet käsittää. Meiltä kiellettiin usein pienet ilomme ja meidät haettiin pois pihalta kuumaan tupaan lukua ja veisuuta kuuntelemaan. Mutta pääsyy oli kai siinä, että minä kouluun tultuani ja varsinkin ylioppilaaksi päästyäni irtauduin entisestä ja pääsin kiinni uuteen. Uusi oli samaa uskottomuutta ja vapaata ajattelemista, jota se niin usein on. Minusta tuli ensin, epäilijä, sitten kieltäjä. Epäilin kaikkea, mikä ei ollut "järjellistä", en uskonut raamatuita, en sakramenteja, en elämää kuoleman jälkeen, en Jumalanpoikaa enkä oikein Jumalaakaan, vaikk'en siitä kuitenkaan ollut oikein selvillä. Koetin laatia hänestä sellaisen välimuodon, joka, joskin hän on olemassa, on niin kaukana, että häntä ei ainakaan minulle ole olemassa.

Siihen aikaan oli lasten ja vanhempain väli sellainen, ett'en minä ylioppilaaksi tultuani voinut lausua heille omia mielipiteitäni tällaisista asioista. Vaan vaikka niistä ei puhuttu, tulivat ne kuitenkin näkyviin. Enhän minä kesällä kotona ollessani käynyt kirkossa, en mennyt muiden kanssa ehtoolliselle enkä lukenut papiksi, vaan tutkin filosofiaa. Asemani oli ikävä, en voinut olla suora, minun täytyi pitää vakuutukseni ominani, ja se ei ole helppo asia sillä iällä. Ne tahtoi huutaa maailmalle, taistella niiden puolesta ja voittaa muitakin puolelleen. Mutta siitä esti minut se suru, johon olisin vanhempani saattanut. Isä olisi ehkä vielä voinut käsittää minut, ja sen hän osaksi kai tekikin, koska ei milloinkaan moittinut minua lukujeni suunnasta, vaikkeivät ne hänelle nähtävästi kuitenkaan olleet mieleen. Mutta äitini olisi varmaan tullut onnettomimmaksi ihmiseksi maailmassa, jos olisin hänelle itseni paljastanut. Filosofia oli jo semmoisenaan siihen aikaan kaikkien heränneiden kauhistus. "Sinä filosoofi! sinä antikristus!" olivat yhdenmukaisia käsitteitä. Mutta hän tuskin tiesikään, että olin filosoofi. Sen hän kuitenkin näki, että olin "suruton" ja "maailmallismielinen", mutta toivoi sentään, että muuttuisin. Ei hän kuitenkaan *sitä* aavistanut, että olin "jumalatonkin".

Kuinka lienee kuitenkin käynyt niin, että hän alkoi sitä epäillä. Enhän ollut kylässä mielipiteitäni salannut, ne tuotiin sieltä hänen korviinsa ja tuotiin sillä loukkaavalla lisäyksellä, että semmoisia ne ovat ne heränneiden lapset.

Sain tietää sen vasta kauvan sen jälkeen kuin se oli tapahtunut En ollut mennyt kesäksi kotiini kauvas Pohjanmaalle, vaan jäänyt tutkintolukujani varten saaristoon. Kirjeitä sain vaan silloin tällöin. Ne olivat surumielisiä ja alkoivat ja loppuivat tavallisilla muistutuksilla elämään niin, ett'ei tarvitsisi kuoleman jälkeen katua. "Miten lie sinunkin asiasi, tulletko koskaan ajatelleeksi, mitä rauhaasi tulee" j.n.e. Mutta sitten saan loppupuolella kesää isältä lyhyen kirjeen, jossa hän ilmoittaa, että äiti on sairastunut, että hän taitaa pian muuttaa parempaan elämään ja että hän tahtoi heittää minullekin jäähyväisensä.

Ihminen on itsekäs, ja ensimmäinen tunteeni oli pieni tyytymättömyys siitä, että täytyi keskeyttää lukuni ja lähteä koluuttamaan ylös Pohjois-Suomeen hauskaasta meren saaristosta. Mitä hyötyä siitä

sitäpaitse olisi, jos menisin? Joka kuolee, se kuolee. Jäähyväisten heitto kuolevalle on sellaista "vanhaa" hentomielisyyttä. Mutta kun mietin yön, päätin kuitenkin aamulla lähteä.

Kun tulin kotiini, oli äitini vielä elossa. Hän makasi ja odotti minua. Sairas hän oli kovasti, mutta kuitenkin täydessä tunnossaan.

— "Tulithan sinä", sanoi hän heikolla äänellä. Sitten ei hän virkkanut mitään, katseli vaan minua tarkkaavasti, kuume silmissään. Istuin äänetönnä ja nolona hänen vuoteensa vieressä. Näkyi, että hänellä oli jotain sanottavaa, jota ei hän tahtonut saada esille.

— "Oletteko te hyvin sairas?" kysyin minä viimein.

— "Olenhan minä", sanoi hän. "Enkö tuota kuollekin tähän tautiini. Joudanhan minä täältä jo pois. Mutta miten lienevät sinun asiasi..." ja hänen huulensa ja leukansa värähtelivät itkun oireissa.

— "Elkää te nyt, äiti, minun tähteni surko, kyllähän minä aina ... ja ehkä tekin vielä paranette."

— "En minä enää... mutta jos sinä kerran kuolet, kuinka sinun sitten käy?" sai hän sanotuksi suurella ponnistuksella.

— "Eihän sitä kukaan tiedä", vastasin minä vältellen.

— "Mutta sinä et usko, että on Jumala?"

En virkkanut mitään enkä voinut katsoa häntä silmiin,

— "Ne ovat sanoneet minulle, ett'et sinä usko sitäkään, että on elämää kuoleman jälkeen."

"Kuka sitä on sanonut?"

— "Ne ovat sanoneet, joille sinä itse olet sanonut Minä olen kysynyt isältä, onko se totta, mutta hän ei sano tietävänsä. En minä niitä usko, mutta sinun täytyy se itse vakuuttaa minulle."

— "Mitäs minun pitäisi vakuuttaa?"

— "Sitä, että uskotko sinä?"

— "Mitäs minä en uskoisi?" koetin yhä vältellä.

— "Että onko Jumala ja Vapahtaja, joka on sinut lunastanut ja jota ilman ei voi tulla autuaaksi?"

Mitä minä sanoisin hänelle? Miten voisin selittää mielipiteeni ja uskonnollisen kantani, vakuutustani kieltämättä! Hänen silmänsä tuijottivat minuun syvistä kuopistaan, laihtuneiden kasvojen sisästä. Mutta jotainhan minun täytyisi virkkaa. Vaan voisinko sanoa totuuden? En. Mutta voisinko hänelle valehdellakaan, kun hän juuri oli lähtemäisillään? Enhän sitäkään. Parempi sanoa niinkuin ajattelen, rehellisesti ja suoraan. Vaan sitä ei hän kestäisi. Vaikka en häneen katsonut, tunsin, että hänen palavat silmänsä ikäänkuin polttivat minua.

— "Totta se siis on", huokasi hän ja alkoi vaikeroida sydäntä särkevällä äänellä.

Mutta uskoinhan minä Jumalan, tai että on ainakin joku olento, joku korkeampi järki, joka maailmaa hallitsee. Enhän minä valehtelisi, jos sen hänelle tunnustaisin.

— "Uskonhan minä", kiiruhdin sanomaan, "että on Jumala, joka maailmaa hallitsee."

"Mutta etkö usko sitäkin, että on Hänen poikansa maailman Vapahtaja?"

Hänen mielensä oli liikutettu, hän alkoi rykiä, oli menehtyä ja minun täytyi auttaa hänet laihtuneista, kuivettuneista hartioista tyynyjen varaan istumaan. Hellyin, kaduin. Enhän voi häntä surmata. Ennen otan vaikka itse tuomion päälleni! Tuomion? Siitäkö, että tunnustan uskovani Jumalan pojan ja ijankaikkisen elämän? Se kuuluu nyt niin oudolta ja nurinperäiseltä. Mutta sillä kertaa tuntui kuin olisin ollut aikeessa tehdä suurimman syntini, niinkuin olisin ollut elämäni suurimmassa ristikohtassa ja mennyt kieltämään herraani ja mestariani — juuri silloin kuin hänet tunnustin. En voinut seista kiusausta vastaan, ja minä — lankesin!

— "Uskonhan minä, äiti, uskon kaikki!" sanoin hänelle, kun kohtaaminen oli mennyt ohitse.

— "Ja uskot, että on elämä kuoleman jälkeen?"

— "Uskon."

Kun katsoin häneen, näin että hän oli rauhoittunut. Hän oli niin heikko, ett'ei voinut pitää auki silmiään eikä mitään virkkaa, mutta puristi hän kuitenkin kättäni kuin kiitokseksi. En saanut oikaista uskontunnustustani niinkuin olin aikonut, jos hän paranisi. Äitini kuoli kohta sen jälkeen.

Teinkö minä oikein vai väärin?

Kauvan taisteli minussa tämä kysymys. Puolustihan minua se, että olin tehnyt sen äitini vuoksi. Mutta eikö valhe ole aina valhe? Ja eikö se ole sitä suurempi kuta suuremmassa elämän kysymyksessä se on tehty? Ja jos on Jumala, mitä hän sellaisesta valhetunnustuksesta on ajatteleva?

Mutta tutkimattomat ovat Hänen tiensä, kummalliset ne polut, joita myöten hän meitä kulettaa luokseen. Omantuntoni minua alituisesti vainotessa ja minun näitä asioita sen johdosta lakkaamatta ajattellessani aukenivat vähitellen silmäni. Ja minä sain ilokseni nähdä, että vaikka en ollutkaan *omaa* vakuutustani tunnustanut, minä kuitenkin olin tunnustanut *ijankaikkisen* totuuden. Vasta sitten selvisin ja sain rauhan. Ell'ei se tätä tietä olisi tapahtunut, ei se kenties olisi ollenkaan tapahtunut.

VAPAUTETTU

Se oli tulos nuoruuteni hullutuksista ja turhamaisesta kunnianhimostani. Minä olin saanut siihen aatteen pääkaupungissa ollessani, jossa kaikki siihen aikaan kirjallisuutta harrastivat ja sitä viljelivät. Olin näyttänyt alun teoksestani kaikkien meidän ystävällemme vanhalle runoilijalle, hän luki sen, oli mieltynyt siihen ja kehoitti sitä kaikin mokomin jatkamaan. Antoipa minulle vielä toiveita siitakin, että kun se valmistuisi, hän painattaisi sen lehtensä novelliosastoon.

Matkustin maalle, enoni luo, joka oli pappina Pohjanmaalla ja jonka kotona minä, jäätyäni jo nuorena orvoksi tytöksi, olin elänyt kuin talon omana lapsena.

Jo oli minulla työn edistyessä ollut tunnon vaivoja siitä, mihin olin ryhtynyt Hyödytinkö minä ketään sillä mitä tein? Enkö päinvastoin vahingoittanut itseäni ja muita? Enkö sen kautta kylvänyt pahennusta maailmaan vielä kuolemanikin jälkeen? Niin ne olivat vakuuttaneet, enoni ja muut, joita rakastin ja kunnioitin. Ja samaa, sanoivat he, olisi äitinkin ajatellut...

En kuitenkaan voinut voittaa itseäni, en kukistaa haluani tuoda itsestäni julki niitä aatteita, joita mielessäni liekehti ja paloi, niitä kuvia, joita silmiäni edessä loisti. Herkesin kuuroksi varoituksille ja viittauksille, sulkeuduin yökausiksi huoneeseeni ja kätkin käsikirjoitukseni huolellisesti kaikkien silmiltä. Mutta kuta kiihkeämpi minä olin ollut öillä työssäni, sitä levottomampi olin päivillä. Eikö ollut väärin, että tein sitä salaa, eikö se ollut valhettelemista ja pettämistä, niiden pettämistä, jotka olivat minua hoitaneet ja pitäneet kuin omanaan?

Kaikista huolimatta valmistui kuitenkin teokseni valmistumistaan. Puuttui vaan loppusanat ja ne minä kirjoittaisin tänään ja lähettäisin sen huomenna vanhalle runoilijalle. Se oli lauantai-ilta, suuren juhlapäivän aatto.

Eivät tahtoneet loppusanat sointua niinkuin olisin tahtonut Eivät ruvenneet lauseet liittymään toisiinsa. Hiivin ulos huoneestani, menin maantielle kävelemään. Sieltä olin aina saanut uusia aatteita ja siellä olivat vanhat selvinneet. Oli ollut suvi-ilma eilen, oli tullut kylmä ja puitten oksat jäätyneet. Tuuli humisi kirkkomaan koivuissa voimatta niitä liikuttaa. Ne olivat kuin seisoaalleen jäätyneitä ruumiita. Minua alkoi kammottaa ja minä pakenin alas pappilaan.

Siellä istuivat kaikki hämärätä pitäen enoni huoneessa. Sanoivat aikovansa koko perhe huomenna ripille ja kysyivät enkö minäkin tulisi. En tiennyt, tulisinko, ja vetäydyin huoneeseeni.

Tuli oli pantu takkaan ja minä istuuduin sen eteen.

Ripille? Minäkö? Näinkö valmistumatta? Nyt juuri, kun en ajatellut muuta kuin romaaniani.

Ne alkoivat veisata siellä ja enoni kuului pitävän tavallisen iltarukouksensa. Näin heidät istumassa enoni pöydän päässä, muut pitkin salin seinämiä ja palvelijat oven suussa. Minä yksin olin täällä, osatonna heidän rauhastaan, osatonna kaikesta rauhasta, suuren rauhan juhlan aattona, heitettyä kuin oven ulkopuolelle, pois heidän piiristään.

Mitä oli minun tekeminen? Mikä oli oikein, mikä väärin? Eikö kukaan voinut sanoa sitä minulle? Mutta väärinhän se oli, eihän siitä ollut epäilemistäkään, koskapa kerran en sen vuoksi uskaltanut

ripille mennä, koska omatuntoni oli kipeä, koska en saanut siltä rauhaa.

Minä jätän sen, luovun siitä, panen sen piiloon, hautaan sen hiljaisuudessa, tutkin itseäni ja päätän toiste. Mutta eikö se ole viekkautta, enkö aio vaan tehdä sitä omaatuntoa pettääkseeni, ja sitten kun se on rauhoittunut ja vaiennut, jatkaakseni työtäni?

Harhailin näin taistellen huoneesta huoneeseen, ja palasin taas takkani ääreen. Vaivauduin yhä enemmän, tulin yhä levottomammaksi.

Silloin aukeni ovi hiljalleen ja enoni pistihe kammariini. Hän oli ollut minulle kuin isä ennen kuin jouduin maailmalle, hän oli antanut minulle ensimmäiset opetukset Jumalasta ja maailmasta. Hänen vakavat hitaiset sanansa ja korkea paljas otsansa ja suuret, totiset silmänsä olivat seuranneet minua sinnekin, missä hänen mielipiteensä eivät ollenkaan sopineet siihen ympäristöön missä elin. Minä kumosin itsessäni hänen mielipiteensä, mutta hänen kuvaansa en saanut haihdutetuksi. Yhtäkkiä ilmestyi se aina eteeni, milloin teatterissa, milloin tanssisalissa. Ja noin kuin hän nyt tuli ovesta sisään, oli hän tullut melkein joka yö, minun näin istuessani käsikirjoitukseni ääressä.

Nopeasti heitin minä imupaperini käsikirjoitukseni päälle ja hypähdin ylös säikähdyksissäni. Mutta minä näin, että hän oli sen jo huomannut

Hän istuutui viereeni tuolille ja kysyi, enkö siis todellakaan aikonut tulia heidän kanssaan huomenna ehtoolliselle.

— "En minä voi, en minä saa ... se on aivan mahdotonta, minä en voi", vastasin minä itkuun purskahtamaisillani.

— "Miks'et voi?"

Kun en osannut vastata, osoitti hän käsikirjoitustani:

— "Tämäkö tähden sinä et voi?"

Hän oli arvannut ajatukseni, hän tiesi heikkouteni ja turvautuen häneen niinkuin entisinäkin aikoina, jolloin minä kannoin kaikki huoleni hänen jalkojensa juureen, tunnustin minä hänelle kaikki, kerroin epäilykseni ja tunteeni vaivat.

Hetken mietittyään virkkoi hän:

— "Sinulla on epäjumalasi ja niin kauvan kuin häntä palvelet, et voi oikeata Jumalata palvella".

— "Mutta mitä minun pitää tekemän? Neuvo minua, eno, opeta minua niinkuin ennen opetit!"

— "Sinä et enää välitä minun opetuksistani, olet siellä maailmassa saanut opettajia, joita tottelet enemmän kuin minua."

— "Et saa sanoa niin, eno, minä tahdon totella sinua ja minä tottelen!"

— "Se on se romaanisi, tuo tuossa ... anna se tänne!"

Minä tempasin sen hänen kädestään ja kätkin sen selkäni taa.

Päätävä, ankara ilme leimahti hänen silmissään ja hänen äsken surkutteleva ja säälivä katseensa oli muuttunut käskeväksi.

— "Etkö tiedä että minä olen opettajasi, johtajasi ja holhoojasi? Ja apostoli sanoo: olkaat teidän opettajillenne kuuliaiset ja seurakkaa heitä, sillä he valvovat teidän sielujanne niinkuin ne, jotka tilin niistä tekemän pitää. Anna tänne se!"

Vastustukseni oli poissa, minusta tuntui kuin olisi korkeampi voima tarttunut käsivarteeni ja minä ojensin hänelle teokseni.

Hän otti sen, heitti leimuavaan takkatuleen, ja virkkoi juhlallisen jylhästi:

— "Noin pitää meidän uhrata epäjumalamme, jotka estävät meitä kunnian kruunua voittamasta."

Minä purskahdin surkeaan, katkeraan itkuun, niinkuin olisi minulta jäsen leikattu ruumiistani.

Minä itkin koko sen illan ja koko sen yön.

Mutta aamulla herätessäni olin kuin vapautettu ja tunsin itseni valmistuneeksi käymään Hänen eteensä, joka oli kuollut syntieni edestä.

Kiitos olkoon hänelle, joka oli minut vapauttanut!

MAAILMAN SUURIN SYNTINEN

Hän ei ollut noita eturivin heränneitä, jotka toistensa kilvalla tunkeilevat opettajainsa jalkojen juuressa, jotka säestävät kaikkia heidän sanojaan, pitävät niitä kuin itseään varten sanottuina ja joille ne tavallisesti sanotaankin. Hän oli noita hiljaisimmista hiljaisimpia, jotka kuuntelevat vaan kurkalta ja elävät niistä muruista, joita rikkaiden pöydältä putoilee.

Kun niin monet muut etupenkillä istuessaan puhuivat siitä suuresta tapahtumasta, miten muutos heissä oli syntynyt, kyyhötti Tiina kuin pelästynyt peltopyy ovensuussa lattialla tai pirtin pimeimpään karsinanurkkaan painautuneena. Tai kun ne rohkeimmat ja taivaan valtakunnasta varmemmat tyyninä kesäöinä alahangoilla tai keskellä venettä soutuessaan kertoivat toisilleen sielunsa tilasta, uskonsa asteettaisesta kehittymisestä, kiusauksistaan ja voitoistaan, kiskoi hän uupumatta, sanaakaan sanomatta ja kuin joukkoon huveten raskasta airoaan kokkatuhdolla. Ja hän oli mielestään niin mitätön, niin vähäpätöinen ja tyhmä, eikä olisi hän osannut, jos kuka olisi sitä ihmeeksi kysynyt, mitään kertoa taisteluistaan ja kokemuksistaan. Ei olisi ollut hänellä rohkeutta, niinkuin näki olevan niin monella muulla, pyrkiä rovestin puheille kahdenkeskiseen sananvaihtoon, ei edes niiden talonpoikaisten miestenkään, jotka johtivat seuroja silloin kuin rovasti ei ollut saapuvilla. Ei hän muuta pyytänyt kuin että sai olla mukana, sai silloin tällöin yhtyä toisten alottamaan virteen ja sen loputtua kuulla vähänkään siitä, mitä muut puhuivat ja kätkeä siitä mieleensä sen minkä kuuli, sillä ne olivat häntä paremmat, täydellisemmät ja uskossaan lujemmat eikä hänestä ollut heidän vertaisekseen.

Hän asui kaukana sydänmaalla, pienessä mökissä, suuri lapsilauma hoidettavanaan. Mies ei ollut herännyt ja maailman mielisiä olivat kaikki muutkin sillä perukalla. Surettihan se häntäkin tuo toisten suruttomuus, niinkuin se surettaa kaikkia muitakin heränneitä, ja rukoilihan hänkin, että Herra heidän mielensä muuttaisi. Mutta ei hän koskaan uskaltanut sitä ääneensä ilmaista, ett'eivät olisi ruvenneet ivaamaan hänen haluaan osoittautua muita paremmaksi. Ei milloinkaan oltu hänen kuultu uskoaan toisille tyrkyttävän eikä milloinkaan rohjennut hän heidän tähtensä kutsua ystäviä taloonsa sanaa harjoittamaan. Ja tuskin uskalsi hän sitä itsekseenkään harjoittaa. Kun tutki kirjaa, niin tutki sitä toisten nukkuessa ja kun tuli halu veisuuseen hyrähtää, pistihe ulos tai odotti, kunnes muu väki oli poistunut pihasalta. Eikä häntä olisi muistettu pitää seuraväkeen kuuluvanakaan, ell'ei hän silloin tällöin, pari kolme kertaa vuodessa, suurten juhlapyhäin lähetessä, olisi laittanut taloaan reilaan, hakenut naapurin vaimoa sijaisekseen, pukenut tumman sinistä körttipukua ylleen ja kadonnut.

Mutta silloin ei häntä olisi mikään voima maailmassa saanut pidätetyksi lähtemästä.

Viikkojen ja kuukausien kuluessa oli kaikki se, minkä hän oli mieleensä kätkenyt, kulunut siitä pois ja unohtunut. Ensi aikoina seuroista palattuaan muisti hän aina niin kirkkaasti kaikki mitä oli puhuttu, mitä veisattu, muisteli ystäväin ja opettajain sanoja, kertoili niitä mielessään ja ravitsi niillä sielunsa. Mutta ajan ollen ne laimenivat, vaalenivat, aatteet irtautuivat yhteydestään, mieli harhaili kaukana autuuden asioista eikä uskosta tuntunut olevan kuin katkelmia jälellä, joita ei saanut omin voimin toisiinsa liitetyiksi. Silloin tuli hänelle hätä ja kammottava tyhjyyden tunne, hänen täytyi saada sisältöä sielulleen ja silloin hän lähti.

Hän kulki alkumatkasta kiivakasti, melkein juoksujalassa, matkan määrä mielessä autuaasti kangastellen. Ei joutanut taloihin poikkeamaan, ei yösydännäkään levähtämään, tuskin tiepuolessa ruokailemaankaan. Yhtä menoa painoi hän kengät käsivarrella sinne, missä tiesi ystäväin olevan koolla. Jokainen niistä johtui mieleen, jokaisen hän näki edessään, kuvaili heidän tulevan häntä vastaan ja hänen kaulaansa kavahtavan. Nyt hän vihdoinkin haastaa heille mielialansa, alottaa ennen muita jonkun virren, menee rovestin puheille ja kertoo hänelle asiansa kahden kesken!

Mutta kuta lähemmä hän tulee seurapaikkaa, sitä aremmaksi hän käy. Väkeä istuskelee pirtin portailla, seisoskelee aitovarsilla ja liikkuu pihamaalla, Hän pysähtyy metsän rantaan, jää sinne, suorii pukuaan, aikoo mennä, mutta ei uskalla, ja vasta kun rovasti ja johtavat miehet ovat menneet pihanpäästä pirttiin ja väkikin vetäytynyt heidän mukanaan, hiipii hän porstuaan, vetäytyy siitä tupaan ja nyökkää oven suuhun kyykylleen.

Virsi alotetaan virren perästä, mutta aina ennen kuin hän oli ehtinyt alottaa sen, jota oli ajatellut Kuluu se yö ja seuraava päivä, mutta ei hän pääse kenenkään kanssa pitempiin puheisiin. Ja kun hänen mielestään on tullut hänen vuoronsa mennä rovestin puheille, laittaa se jo lähtöään ja muut laittavat

kanssa.

Häntä tuskin huomattiin silloin kuin hän oli saapuvilla eikä koskaan kaivattu silloin kuin hän oli poissa. Yhtä hiljaa kuin hän toisten lomitse oli tullut seurapaikkaan, yhtä näkymättä hän sieltä hävisi. Kun juhlapyhäin päätyttyä tuli eronhetki ja saman puolelaiset hakivat toisiaan, en koskaan kuullut Tiinaa kenenkään kysyvän. Mutta kun oli joku matka metsätietä myöten taivallettu, ilmaantui hän joukkoon, lyöttäytyi seuraan ja erosi siitä taas yhtä salaa ja ainoastaan vierimmäisilleen hyvästit heittäen, kun tuli hänen tiehaaransa.

Mutta kerran — kesää ennen sitä kuin hän syystalvesta kuoli — ilmaantui hän yhtäkkiä keskellä viikkoa pappilaan, tuli suoraan suuresta portista pihaan ja pyrki rovastin puheille.

Mutta siellä hän hätäntyi, punoi esiliinaansa, tapaili sanojaan ja sai vasta pitkän nyyhkytyksen perästä esille sen, mitä hänellä oli mielessään.

Hän sanoi olevansa kokonaan kelvoton tulemaan Jumalan armosta osalliseksi, hän oli paadutettu, pimitetty, epäuskoinen, hän oli vihoittanut Vapahtajansa, hän oli kaikkia muita kehnempi, hän oli — suurin syntinen maailmassa!

— "Minkätähden se Tiina nyt niin luulee? Mitkä syntinsä se nyt niin suurina pitää?" kysyi rovasti.

Kaiken maailman synnit ne hänen hartijoitaan painavat eivätkä anna hänelle yön lepoa eikä päivän rauhaa. Ylpeyden synti, sillä hän on pitänyt itseään muita parempana tai pyrkinyt heidän vertaisekseen; — ahneuden synti, sillä hän on aina pitänyt mielensä tavarassa kiinni ja surrut viikkokaudet lehmiään ja lampaitaan, kun sattuivat kuolemaan; — oman vanhurskauden synti, kun on luullut omin voimineen autuaaksi tulevansa. Ja aina teki hänen mielensä pitämään itseään yhtä hyvänä heränneenä kuin muutkin, vaikka ei ole rohjennut edes todistaa hänen nimestään niille, jotka sitä halveksivat, ja vaikk'ei ole osannut neuvoa omaa miestänsäkään oikealle tielle, eikä ollut hänestä lastensakaan opastajaksi. Hän oli ollut maailmaan mieltynyt, elänyt ystävyydessä jumalattomien kanssa, ei ollut pitkiin aikoihin tuntenut mitään tarvetta valaista mieltään, ei osannut veisata, ei lukea eikä rukoilla ..

Rovasti antaa Tiinan puhua keskeyttämättä, myhähtelee vähän itsekseen, neuvoa hänet istumaan ja alkaa sitten puhua hänelle lempeästi kuin lapselle.

— "Syntejähän ne ovat nämätkin synnit, sanoo hän, mutta ehkä kaikkivaltias Isä ne kuitenkin antaa anteeksi sille, joka ne katuvaaisena kantaa hänen eteensä ja nöyryttää itsensä."

Tiina oli saanut tyhjentää täyden sydämensä, keventää monivuotiset taakkansa; — rovasti puhuu hänelle niin alentavasti kuin parhaalle heränneelle, se ei pidä häntä huonompana kuin muitakaan... kyllä, kyllähän hän nöyrtyy ja katuu ... ja hänen nyyhkytyksensä harvenevat ja kyyneleet kuivuvat. Hän nousee, menee nopeasti lattian yli rovastin keinutuolin luo, ojentaa kätensä hyvästiksi ja poistuu sanaakaan sanomatta, mieli riemuisena niin kuin olisi saanut lohdutusta kaikeksi elämäkseen.

Ja kaikeksi elämäkseen hän sen saikin. Sillä ennen joulua hän kuoli ja tuotiin joulunpyhinä hautaan.

Silloin oli seuraväkeä paljon koolla pappilassa ja rovasti toimitti niin, että Tiinan ruumiille veisattiin lähtövirsi pappilan rappujen edessä.

"Herra on heikoissa väkevä", sanoi hän sitten puheensa lopuksi, jonka illalla piti ystävilleen Tiinasta ja hänen synnintunnustuksestaan ja lisäsi:

— "Jospa olisi meillä kaikilla yhtä vähän ulkonaisia syntejä omalla tunnollamme ja jospa olisi omatuntonne kuitenkin yhtä arka kuin hänen, ei olisi hätääkään astua Hänen tuomioistuimensa eteen, joka kaikki tietää ja kaikki näkee."

Muut myönnyttelivät, mutta ei kukaan kyennyt puhetta jatkamaan, sillä paljo oli joukossa niitä, jotka tänään kuuluivat Tiinasta puhuttavan vasta ensi kerran — ja joiden mielestä hänen muistonsa yhtä pian hälveni.

LEGENDA

Eli ennen vanhaan kaukaisilla Savon salomailla tyttö, joka luuli itsensä hylätyksi Jumalalta ja ihmisiltä. Kotonaan häntä soimattiin typeräksi ja kaikkeen kykenemättömäksi, ja hän tekikin kaikki nurin päin:

kun laitettiin lehmä lypsämään, kaatoi hän maidon kiulusta maahan ja kun pantiin paimeneen, unohtui hän itse aholle istumaan ja antoi karjan eksyä korpeen karhun raadeltavaksi, eikä hän muistanut saunaakaan lämmittää, vaikka oli käsketty. Isänsä häntä torui, äitinsä nuhteli alin omaa, kylän lapset pitivät pilkkanaan ja papit häpäisivät häntä kinkerillä, sillä ei hän osannut lukea eikä tiennyt mitään vastata, kun kysyttiin. Rangaistukseksi ei hänelle aina annettu ruokaakaan niinkuin muille, niin että hän pysyi kalpeana ja heikkovoimaisena, näki näkyjä ja haasteli usein itsekseen metsää kulkiessaan ja meni välistä tainnoksiin, josta ei herännyt herättämälläkään. Eikä häntä päästetty kirkkoonkaan, kun joskus sinne pyrki.

Usein hän itki yksinään sitä että ihmiset häntä ylenkatsoivat, mutta uskoi että hän oli semmoinen, miksi muut häntä sanoivat. Kun hän kuuli veisattavan, ei hän uskaltanut siihen yhtyä ja kun kuuli Jumalan armosta ja lapeudesta puhuttavan, ei hän tohtinut sitä itselleen omistaa.

Vaan eräänä sunnuntaina, kun kaikki muut olivat menneet kirkkoon, lähti hän itsekseen metsätietä myöten vaeltamaan. Hänen mielensä kaipasi lohdutusta ja hän tahtoi vaeltaa niin kauvan kuin hän sen löytäisi. Mutta hän eksyi sydänmaalle eikä enää tiennyt, mistä oli tullut ja minne oli menevä. Vaan kun se oli tapahtunut monta kertaa ennenkin, ei hän hätäytynyt, kulki yhä eteenpäin, vierä soita, vierä maita ja hyräili virttä, minkä oli ulkomuistista oppinut Näin hän hyräili:

Ah, Jumala, riennä auttamaan,
Sielun' on kahleiss' ahtaiss',
En löydä täällä,
Maan kaiken päällä,
Yhtään ken auttaa taitais,
Jos etsin siell'
Tai etsin tääll',
Ain' maailman ääriin saakka,
En löydä armon, en turvan paikkaa.

Kun hän tätä virttä hyräili, näki hän yhtäkkiä kirkkaan tähden edessään pyörivän. Oli hän nähnyt sen välistä ennenkin, mutta aina oli se kadonnut niinkuin jäniksen poika, joka tien poikki pensaikoon hypähtää. Mutta nyt se ei kadonnut, ja hän alkoi kulkea sen jälestä. Se toi. hänet metsästä suolle, suolta aholle ja ahon päässä lähti se tietä myöten pyörimään. Ja kun tuli tiehaaroja, niin poikkesi se aina oikealle ja pyöri ja pyöri. Tuli veräjä eteen ja se pistihe veräjäpuiden välitse haka-aituuseen. Tuli toinen veräjä ja se teki samalla lailla. Alkoi näkyä talon kattoja ja se johdatti taloa kohti, mutta kun oli tullut kujalle, niin se katosi ja tyttö arvasi, että se oli tahtonut hänet taloon menemään. Talosta kuului virren veisuu ja hän pelkäsi sinne mennäkseen, sillä hän pelkäsi ihmisiä. Mutta silloin oli niinkuin olisi joku häntä hartioista kahdella kädellä työntänyt — "Se käskee minun menemään," ajatteli hän ja meni pirttiin.

Pirtti oli väkeä täynnä, mutta näistä ei kukaan noussut häntä soimaamaan, sillä kaikki kuuntelivat miestä, joka seisoi pöydän takana sanaa selittämässä. Hän puhui heille Jumalan suuresta armosta ja hänen lapeudestaan kaikkia syntisiä kohtaan. Kuta kurjempi, hylätympi, vähäisempi ja halveksitumpi olet, sitä kalliimmasti ovat syntisi lunastetut, puhui hän. Kuta enemmän sinua vaivataan ja pilkataan, sitä hellemin hän katsoo puoleesi. Ei koskaan ollut hän sitä miestä ennen nähnyt, vaikka oli kuullut hänestä puhuttavan ja vaikka oli halunnut häntä tavata, sillä unessa oli hänelle sanottu, että hän siltä saisi kevennyttä raskaalle mielelleen. Nyt näytti se häntä katselevan, hänelle puhuvan ja häntä tarkoittavan. Suloinen tunne täytti hänen sielunsa, oli kuin olisi taakka pudonnut hänen hartioiltaan tai niinkuin olisi raskas kivi vierähtänyt maahan hänen helmastaan. Hän sai rohkeutta ja uskalsi jo yhtyä virteenkin, jonka mies pöydän päästä puheensa lopetettuaan aloitti:

Katso tämmöinen mä olen,
Jeesu, tällä hetkell' taas,
Tämän häijyn, pahan puoleen
Katsot kuitenkin' armollas'.

Vaan kuta kauvemmin hän veisasi, sitä ihanammalle hänestä alkoi tuntua. Tuntui kuin ei kukaan häntä enää soimaisi eikä olisi koskaan soimannut ja niinkuin kaikki hänen syntinsä ja pahat tekonsa olisivat hänelle anteeksi annetut.

Olen köyhä, vaivanen,
Omas' aina Jeesuinen,
Anna koittaa päivän sen,
Kun pääsen luokses' taivaasen.

Tupa näytti valkenevan hänen silmissään, seinät kävivät kullan kiiltäviksi, ja ihmiset hohtivat kuin enkelit kirkkaissa valkoisissa vaatteissaan. Ja hänkin oli heidän joukossaan, hänkin oli samassa

taivaassa kuin he. Hänen päätään viipotti, hänen sydänalaansa huimasi ja hiljalleen vaipui hän seinäviereen lattialle kasvot taivaaseen käännettyinä.

Vaan kun tuvassa olijat kuulivat vaikeroimista seinäviereltä, lakkasivat lie veisaamasta ja riensivät hänen luokseen. He luulivat hänen pyörtyneen ja kantoivat hänet vuoteelle ja pitelivät häntä kiinni, kun hän huitoi käsillään ja heitteli ruumistaan. Mutta hän riuhtasihe irti ja huusi korkealla äänellä: — "Autuaat, autuaat, autuaat!... taivaassa, taivaassa, karitsan verellä lunastetut ... kaikki, kaikki ... vapahdetut, pelastetut... armosta ja laupeudesta." Luullen hänen hourailevan, heittivät he kylmää vettä hänen silmilleen, että hän heräisi. Mutta hän ei herännyt eikä näkynyt tietävän mitään siitä, mitä hänen ympärillään tapahtui. Silloin virkkoi se mies, joka äsken oli heille puhunut:

— "Vaietkaamme ja kuunnelkaamme häntä!" Ne lakkasivat heittävästä vettä hänen silmilleen ja hän puhui heille outoja sanoja ja vieraita kieliä, joita ei kukaan ymmärtänyt. Mutta kohta korotti hän taas äänensä ja julisti palavin silmin ja ilosta hehkuvin kasvoin näkevänsä avonaisen taivaan ja autuaitten asunnot ja nimitteli nimeltään niitä, joita siellä näki ja jotka olivat niitä, mitkä seisoivat hänen vuoteensa ääressä. Suuri riemu täytti silloin heidän sydämensä ja ilosta itkien syleilivät he toisiaan, sillä he ymmärsivät, että Herra oli tahtonut heidän raskaat mielensä keventää.

Mutta kun oli niitä, jotka ihmettelivät, mistä hän oli, tuo halpanen tyttö, nuo salatut asiat tietää saanut, sanoi se mies, sillä hän tunsii henget: — "Hänen puheensa on Herrasta, joka on meille sen palvelijansa kautta julistanut"

Vaan kun hän heräsi, ei hän muistanut mitään siitä, mitä oli tapahtunut, ja pelästyen ihmisten paljoutta ympärillään, lähti hän metsään pakenemaan. Mutta ne eivät häntä päästäneet, kun näkivät hänet heikoksi ja voimattomaksi, ja hoitivat häntä kuin omaansa. Ja kun he seuraavana päivänä olivat kokoontuneet lukemaan ja veisaamaan, kaatui hän taaskin heidän keskelleen ja puhui kauvan ja keskeyttämättä outoja sanoja ja vieraita kieliä sekä semmoista, jota kaikki ymmärsivät, neuvoen kaikkia ihmisiä parannusta tekemään ja Herran tykö tulemaan. Ja niin tapahtui monena yönä peräkkäin ja siitä lähtien joka ilta niinkauvan kuin hän eli.

Paljon tuli kansaa monista pitäjistä ja kaukaisista maan ääristä häntä kuulemaan, joista monet heräsivät syntinsä tuntoon ja kääntyivät pois pahoilta teiltään. Tuli pappeja ja piispojakin häntä tutkimaan, vaan vaikeivat saaneetkaan häntä syyhyn siitä, että hän olisi väärää oppia saarnannut .eikä niinkuin sanassa sanottiin, kielsivät he häntä puhumasta luullen hänen sitä omaksi kunniakseen tekevän. Mutta ei hän voinut lakata, sillä ei hän itsestään puhunut vaan siitä hengestä, joka hänelle annettu oli, eikä tullut ylpeäksi niistä lahjoista, jotka saanut oli, niinkuin monet muut, jotka siihen aikaan horrokseen lankesivat ja kielillä puhuivat. Kohta kutsui Herra hänet kuitenkin pois ja vielä kuolinvuoteellaankin todisti hän Vapahtajastaan ja virkkoi niille, jotka surevina seisoivat hänen ympärillään: "Kaikki, kaikki ... ei Herra ketään kadota, jotka turvaavat Häneen ja Hänen päällensä uskovat, amen!"

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HERÄNNEITÄ: KUVAUKSIA HERÄNNÄISYYDEN AJOILTA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the

user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or

unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we

do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.